

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ/ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ Β΄ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ/ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ

Μάθημα: Ευνοϊκοί και περιοριστικοί παράγοντες του σχεδιασμού με όρους αειφορίας

**Θέμα εργασίας: Διερεύνηση των επιλογών ανάπτυξης της Παλιάς Πόλης Ηρακλείου
Κρήτης**

Διδακτική ομάδα: Σ. Αυγερινού-Κολώνια, Ε. Κλαμπατσέα, Ε. Χανιώτου, Ν. Μπελαβίλας

Φοιτητής: Κώστας Φιλιππάκης

Σεπτέμβριος 2010

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	2
1. Αειφόρος-βιώσιμη ανάπτυξη.....	3
2. Ιστορικά στοιχεία.....	6
3. Η υφιστάμενη κατάσταση.....	9
3.1. Πληθυσμιακά χαρακτηριστικά.....	9
3.2. Δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	11
3.3. Οικονομικά χαρακτηριστικά.....	14
3.4. Κοινωνικά χαρακτηριστικά.....	20
4. SWOT Ανάλυση.....	22
5. Σενάρια ανάπτυξης.....	25
5.1. Σενάριο των τάσεων.....	25
5.2. Σενάριο παρέμβασης.....	26
6. Συμπεράσματα.....	28
Βιβλιογραφία	

Εισαγωγή

Έρευνες των τελευταίων δεκαετιών καταδεικνύουν τη συνεχιζόμενη υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Τέτοιες διαπιστώσεις καθιστούν σαφές πως η οικονομική ανάπτυξη έχει κάποια όρια που περιορίζονται από τις αντοχές των φυσικών πόρων του πλανήτη. Στην προσπάθεια συμβιβασμού των αντιθέσεων μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και περιβαλλοντικής προστασίας, γεννήθηκε η έννοια της αειφορίας που σαν ιδέα εμπνέεται από την ορθολογική εκμετάλλευση του δάσους όπου η συνεχής παραγωγή ξύλου δεν μειώνει ούτε υποβαθμίζει το απόθεμα σε δέντρα. Κατ' αντιστοιχία, η αειφόρος αναπτυξιακή πολιτική συνεπάγεται την ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών με σεβασμό των οικολογικών, χωρίς την κατασπατάληση και υποβάθμιση των φυσικών πόρων.

Μια σειρά παραγόντων οδηγούν την Παλιά Πόλη του Ηρακλείου σε μια διαδικασία συνεχιζόμενης υποβάθμισης. Συνέπεια αυτής, είναι η σταδιακή μείωση του πληθυσμού της τις τελευταίες δεκαετίες. Η άρση του μονοσήμαντου ρόλου της ως εμπορικό και διοικητικό κέντρο της πόλης και η ανάπτυξη περισσότερων δραστηριοτήτων στο εσωτερικό της θα μπορούσε να ανακόψει την πορεία υποβάθμισης της περιοχής και να συντελέσει στην υγιέστερη πληθυσμιακή της εικόνα με ταυτόχρονη βελτίωση του περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής για τους κατοίκους της. Η εργασία αυτή επιχειρεί την ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης και με εργαλείο τις αρχές της αειφορίας, την κριτική της υφιστάμενης αναπτυξιακής πολιτικής με στόχο τη διατύπωση μιας σειράς αρχών για την ορθότερη ανάπτυξη της περιοχής.

Η δομή της εργασίας έχει ως εξής: Αρχικά επιχειρείται η αποσαφήνιση του όρου της αειφορίας και της αειφόρου/βιώσιμης/αξιοβίωτης ολοκληρωμένης ανάπτυξης. Στη συνέχεια εξετάζεται η περίπτωση της Παλιάς Πόλης του Ηρακλείου. Μετά από κάποια ιστορικά στοιχεία για την περιοχή μελέτης αναλύεται η υπάρχουσα κατάσταση αναφορικά με τα πληθυσμιακά/δημογραφικά, οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της. Από την ανάλυση αυτή προκύπτει ο πίνακας SWOT όπου ταξινομούνται τα δυνατά και αδύναμα σημεία, οι ευκαιρίες και οι απειλές που παρουσιάζονται στην υπό εξέταση περιοχή. Τα σενάρια ανάπτυξης που ακολουθούν είναι δύο. Το σενάριο των τάσεων (έτσι όπως αυτές καταγράφηκαν στην ανάλυση που προηγήθηκε) και το σενάριο ανάπτυξης με όρους αειφορίας έτσι όπως αυτοί κωδικοποιήθηκαν στην αρχή της εργασίας. Ακολουθούν τα συμπεράσματα σχετικά με την αναπτυξιακή πολιτική που απαιτείται για την αειφόρο ανάπτυξη της εντός των τειχών πόλης.

Η έρευνα που έγινε στα πλαίσια της παρούσας εργασίας αφορά κυρίως σε δευτερογενείς πηγές. Οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν είναι η επισκόπηση σχετικής με το θέμα βιβλιογραφίας και ανάλογων μελετών, στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛ.ΣΤΑΤ., απογραφή του 2001) καθώς και η προσωπική εμπειρία του γράφοντος ως κατοίκου της πόλης.

1. Αειφόρος – βιώσιμη ανάπτυξη

Η έννοια της «ανάπτυξης» κάθε άλλο παρά ξεκάθαρη είναι τόσο στο διάλογο ανάμεσα στους πολίτες όσο και στον ακαδημαϊκό¹. Συχνά ταυτίζεται με την οικονομική ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα και τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων ενώ άλλες φορές μελετάται αποσπασματικά με έμφαση σε συγκεκριμένους τομείς, σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο με αγνόηση των επιπτώσεων που θα έχει η αναπτυξιακή πολιτική σε άλλους τομείς, σε γειτονικές περιφέρειες, στην εποχή μετά το πέρας του εκάστοτε σχεδιασμού ή προγράμματος.

Η αειφόρος ανάπτυξη είναι μια «διαδικασία οικονομικής και κοινωνικής μεταβολής» που δε θεωρεί τους φυσικούς πόρους σαν ελεύθερα και ανεξάντλητα αγαθά αλλά προϋποθέτει την καθιέρωση μιας σειράς περιορισμών, τόσο στην παραγωγή όσο και στην κατανάλωση, προς μια πιο συνετή διαχείρισή τους. Γίνεται κατανοητό ότι πέρα από το περιβάλλον, συνδέεται στενά και με την οικονομία ενός τόπου. «Ο πιο δόκιμος ορισμός της αειφορίας, που προέρχεται από την εργασία της ομάδας Brundtland, τη θεωρεί ως χρήση των φυσικών πόρων επ' ωφελεία του ανθρώπου, αλλά χωρίς την υποβάθμιση ή καταστροφή τους, ώστε να διατηρείται η δυνατότητα των επόμενων γενεών να καλύψουν στο μέλλον τις δικές τους ανάγκες» (Παπαγιάννης, 1994:273)

Ο Ρόκος θεωρεί τον παραπάνω ορισμό ελλιπή. Κατ' αυτόν ανάπτυξη σημαίνει επίτευξη της «καλύτερης» ισορροπίας ανάμεσα στις υιοθετούμενες από την εξουσία πολιτικές, την κοινωνική δυναμική και το φυσικό περιβάλλον. Ανάμεσα στις «αλληλεξαρτήσεις και αλληλεπιδράσεις της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας». Οι όροι «βιώσιμη» και «αειφόρος» ανάπτυξη κρίνονται ανεπαρκείς και υποστηρίζεται η έννοια της «Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης» η οποία ως ολοκληρωμένη αναφέρεται στο «όλον» της ανάπτυξης ενώ ως αξιοβίωτη εμπεριέχει την ποιότητα του να αξίζει να τη ζήσεις και να τη διασφαλίσεις για το διπλανό σου και για τα παιδιά σου. Την ορίζει δε ως μια «διαχρονική πορεία προς την ταυτόχρονα οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτισμική και τεχνική/τεχνολογική ανάπτυξη, η οποία θα τελείται πάντα σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό στον άνθρωπο και το «ολικό» του περιβάλλον, φυσικό και πολιτισμικό, μέσα στο οποίο αυτός και οι συλλογικότητές του οφείλουν να εντάσσονται ειρηνικά και δημιουργικά ως αναπόσπαστα μέρη και όχι ως κυρίαρχοι, ιδιοκτήτες και εκμεταλλευτές του» (Ρόκος, 2005:3)

Οι πόροι αποτελούν υλικά ή άυλα στοιχεία που χρησιμοποιεί ο άνθρωπος για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής του και διακρίνονται σε φυσικούς και ανθρωπογενείς. Οι φυσικοί, τα διάφορα στοιχεία της φύσης, μπορεί να είναι είτε ανανεώσιμοι είτε όχι. Ακόμη και οι ανανεώσιμοι πόροι, ωστόσο, υπόκεινται σε υποβάθμιση ή περιορισμό όταν δεν τυγχάνουν συνετής διαχείρισης. Ο άνθρωπος μπορεί μερικώς να τους αποκαταστήσει, σε ορισμένες περιπτώσεις να τους υποκαταστήσει αλλά σε καμία περίπτωση να τους αναδημιουργήσει. Οι πόροι που δημιουργούνται από τον άνθρωπο, οι ανθρωπογενείς, δεν θα πρέπει να θεωρούνται πλήρως ανανεώσιμοι αφού η δημιουργία τους προϋποθέτει την κατανάλωση φυσικών πόρων και ενέργειας. Ιδιαίτερη κατηγορία ανθρωπογενών πόρων αποτελούν τα

¹ Όπως διαπιστώνει ο Ρόκος (2004) από επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας σε διεθνές επίπεδο

τμήματα της πολιτιστικής κληρονομιάς που θεωρούνται πόροι μη ανανεώσιμοι και χρήζουν ιδιαίτερης προστασίας.

Οι κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αειφόρο ανάπτυξη των ευρωπαϊκών πόλεων παρουσιάζονται σε μια σειρά κειμένων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής όπως: το Κοινοτικό Πλαίσιο δράσης για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη του 1998, η Territorial Agenda of the European Union του 2007 και ο χάρτης της Λειψίας για την αειφόρο ανάπτυξη των ευρωπαϊκών πόλεων του 2007 (βλ. Φιλιππάκης, 2010α).

Στο Κοινοτικό Πλαίσιο δράσης για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη, προτείνεται

- Ενδυνάμωση της οικονομικής ευημερίας και της απασχόλησης σε μικρά και μεγάλα αστικά κέντρα
- Προώθηση της ισότητας, της κοινωνικής ένταξης και της αναζωογόνησης των υποβαθμισμένων αστικών ζωνών
- Προστασία και βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος
- Συμβολή στην καλή διακυβέρνηση των αστικών περιοχών και στην ενίσχυση του τοπικού δυναμικού (Αγγελίδης, 2004)

Στην Territorial Agenda of the European Union, προτείνεται

- ανάπτυξη ενός δικτύου συνεργασίας ανάμεσα στις ευρωπαϊκές πόλεις και τις περιφέρειες που θα ενισχύσει την ανταλλαγή εμπειριών και τη διάδοση καινοτομιών καθώς και η συνεργασία ανάμεσα σε αστικές και αγροτικές περιοχές για την ανάπτυξη τόσο του συνόλου της περιφέρειας όσο και των υποπεριοχών της
- ευαισθητοποίηση των πόλεων απέναντι στην κλιματική αλλαγή με στροφή στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας
- επίλυση του στεγαστικού προβλήματος των πόλεων αφού ληφθούν υπόψη ζητήματα όπως οι δημογραφικές αλλαγές, οι επιπτώσεις της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης στην αγορά κατοικίας
- αξιοποίηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς η ανάπτυξη μέσω του πολιτισμού προσφέρεται σε περιοχές που είτε έχουν μείνει πίσω είτε βρίσκονται σε διαδικασία αλλαγής στις παραγωγικές τους δομές

Στο χάρτη της Λειψίας για την αειφόρο ανάπτυξη των ευρωπαϊκών πόλεων τονίζεται πως πρέπει να ληφθούν υπόψη όλες οι διαστάσεις της αειφόρου ανάπτυξης: η οικονομική ευημερία, η κοινωνική ισορροπία και το υγιές περιβάλλον ενώ επισημαίνεται ότι ιδιαίτερη μέριμνα πρέπει να ληφθεί για τον πολιτισμό και την υγεία μέσω της επάρκειας των αντίστοιχων ιδρυμάτων. Προτείνεται:

1. Η ολοκληρωμένη πολιτική αστικής ανάπτυξης για το σύνολο της πόλης πρέπει να λαμβάνει υπόψη ένα πλήθος παραγόντων που συμμετέχουν στην ανάπτυξή της όπως το κράτος, οι ιδιωτικές επενδύσεις και οι πολίτες ενώ τονίζεται πως οι πόλεις πρέπει να λειτουργούν και σαν πόλοι ανάπτυξης της περιφέρειάς τους. Για την ενδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής πόλης, στα πλαίσια της ολοκληρωμένης πολιτικής αστικής ανάπτυξης πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα εξής:

- Δημιουργία δημόσιων χώρων υψηλής ποιότητας, καθώς παίζουν σημαντικό ρόλο στη βελτίωση των συνθηκών ζωής στην πόλη και προσελκύουν πολιτιστικά ιδρύματα, τις δημιουργικές ομάδες της πόλης και τουρισμό.
 - Ανανέωση του δικτύου υποδομών και η βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης μέσω του συστήματος μεταφορών, των τεχνικών δικτύων, της εξοικονόμησης ενέργειας στα νέα και τα ανακαινιζόμενα κτίρια, τη δομή της συμπαγούς πόλης και την καλά σχεδιασμένη αστική ανάπτυξη που καθιστά την πόλη ελκυστική για επενδύσεις και φιλική προς το περιβάλλον.
 - Προώθηση πολιτικών καινοτομίας και εκπαίδευσης μέσω της δημιουργίας ενός δικτύου συνεργασίας ανάμεσα στην επιστημονική κοινότητα, τις επιχειρήσεις και τη βιομηχανία.
2. Ολοκληρωμένη πολιτική αστικής ανάπτυξης για μειονεκτικές γειτονιές μέσα στην πόλη. Ανάμεσα στα προβλήματα που αντιμετωπίζονται στο εσωτερικό μιας πόλης είναι το υψηλό ποσοστό ανεργίας και ο κοινωνικός αποκλεισμός. Οι οικονομικές και κοινωνικές ευκαιρίες δεν είναι παντού οι ίδιες ενώ και η ποιότητα του περιβάλλοντος ποικίλει από περιοχή σε περιοχή. Μια ολοκληρωμένη πολιτική αστικής ανάπτυξης για τις μειονεκτικές γειτονιές της πόλης θα πρέπει να περιλαμβάνει τα παρακάτω:
- Στρατηγικές αναβάθμισης του φυσικού περιβάλλοντος όπως η βελτίωση του υπάρχοντος κτιριακού δυναμικού με σεβασμό στο χαρακτήρα του και ειδική μέριμνα για την ενεργειακή του απόδοση.
 - Ενδυνάμωση της τοπικής οικονομίας και αγοράς γης μέσω της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας και νέων επιχειρήσεων.
 - Προώθηση της εκπαίδευσης και των πολιτικών κατάρτισης για τα παιδιά και τους νέους, βελτιώνοντας τις προοπτικές τους και εξασφαλίζοντάς τους ίσες ευκαιρίες μακροπρόθεσμα.
 - Παροχή ενός αποτελεσματικού και φθηνού συστήματος αστικών μεταφορών που θα συνδέει τις συγκεκριμένες γειτονιές με την πόλη και θα είναι φιλικό προς το περιβάλλον.

Συμπερασματικά, η αειφόρος ή αξιόβιωτη ολοκληρωμένη ανάπτυξη συνίσταται σε μια διαδικασία κοινωνικο-οικονομικής και περιβαλλοντικής μεταβολής με στόχο την ορθολογικότερη διαχείριση των πόρων και την βέλτιστη ισορροπία ανάμεσα στους «παίκτες» που διαμορφώνουν το αστικό περιβάλλον έτσι ώστε το επίπεδο ζωής να είναι υψηλό για όλους με τις μικρότερες απώλειες σε πόρους. Για το σκοπό αυτό απαιτείται:

- ιδιαίτερη μέριμνα για τα **περιβαλλοντικά θέματα** είτε μιλάμε για την προστασία του αστικού περιβάλλοντος, την εξοικονόμηση ενέργειας ή τις μεταφορές
- στρατηγικές **ενδυνάμωσης της τοπικής οικονομίας** που σχετίζονται τόσο με επενδύσεις που ελκύουν οι δημόσιοι χώροι υψηλής ποιότητας και η ύπαρξη στοιχείων πολιτιστικής κληρονομιάς στην περιοχή όσο και με την αύξηση της επιχειρηματικότητας και της απασχόλησης
- στρατηγικές **κοινωνικής ένταξης** μέσω της εκπαίδευσης/απασχόλησης και της καταπολέμησης της φτώχειας

2. Ιστορικά στοιχεία

Οι πρώτες αναντίρρητες μαρτυρίες για την οργάνωση οικισμού στη θέση του σημερινού Ηρακλείου παρατηρούνται ήδη από τον 9^ο και 10^ο αιώνα μ.Χ. Νεώτερα στοιχεία μαρτυρούν την ύπαρξη μικρού οικισμού στην περιοχή δίπλα στο λιμάνι και νοτιότερα, στη θέση του σημερινού Αρχαιολογικού Μουσείου. Η γειτνίαση με το λιμάνι και η μορφολογία του εδάφους, με μια φυσικά υπερυψωμένη ζώνη γης που προσέφερε ασφάλεια, φαίνεται να επηρέασαν την εγκατάσταση των κατοίκων σε αυτό το χώρο που πιθανά υπήρξε περιοχή παλιότερης οίκησης. Η διαδοχική κατάληψη της πόλης από τους Άραβες, τους Βυζαντινούς, τους Βενετούς και τους Τούρκους άφησε τα σημάδια της στην ανάπτυξη της πόλης και της χάρισε ένα πλούτο μνημείων από τα αμυντικά της τείχη ως τα αστικά κτίρια που μαρτυρούν τις επιδράσεις της αρχιτεκτονικής κάθε εποχής².

Η περίοδος της Βενετοκρατίας, ωστόσο, που στο Ηράκλειο διήρκεσε από τις αρχές του 13^{ου} αιώνα ως το 1669, θεωρείται η πλέον καθοριστική για τη διαμόρφωση της εντός των τειχών πόλης αφού η Candia « ήταν πράγματι η πολιτεία στην οποία οι Βενετοί έδωσαν απόλυτη προτεραιότητα, όσον αφορά την πληρέστερη (το δυνατό) οργάνωση και τον καλύτερο εξοπλισμό, αποτέλεσε πάντα το επίκεντρο του ενδιαφέροντός τους, ιδιαίτερα από τον 16^ο αιώνα έως το 1669» (Πανταζής, 1999β:8). Έτσι στα 460 χρόνια της Βενετοκρατίας η πόλη επεκτείνεται προς το νότο και τειχίζεται ξανά ενώ πέρα από τα οχυρωματικά έργα κατασκευάζονται διοικητικά κτίρια, κρήνες, εκκλησίες, μοναστήρια, αποθήκες κ.λπ.³ Επίσης την ίδια περίοδο δημιουργείται και ο βασικός πολεοδομικός ιστός της πόλης (πλέγμα των κεντρικών οδών και πλατείες) που διατηρείται σε μεγάλο βαθμό ως τις μέρες μας παρά την εικοσιπεντάχρονη πολιορκία της πόλης από τους Οθωμανούς και τους καταστροφικούς σεισμούς που σχεδόν την ισοπέδωσαν (1810, 1856). Αξίζει να αναφερθεί η ανάπτυξη μιας ακμαίας αστικής κοινωνίας από το 15^ο αιώνα και μετά και μια οικονομική και πολιτισμική ανάπτυξη που ευνόησε η μακρόχρονη βενετοκρατική συμβίωση.

Στα 230 χρόνια της οθωμανικής κατοχής, παρότι το ανατολίτικο στοιχείο έκανε έντονη την παρουσία του στη μορφολογία των κτηρίων και στη ρυμοτομία της πόλης, με στενά και συχνά αδιέξοδα σοκάκια, η βασική δομή της πόλης δεν άλλαξε. Όπως αναφέρει η Τζομπανάκη (2000:72) «η εικόνα που αποκομίζει κανείς από το Μεγάλο Κάστρο της εποχής είναι ότι πρόκειται για μια ζωντανή και πολεοδομικά συγκροτημένη πόλη». Σημαντικό ρόλο στην αλλαγή της εικόνας της πόλης έπαιξε ο ιδιαίτερα καταστρεπτικός σεισμός του 1856⁴, μετά τον οποίο το Ηράκλειο ανοικοδομείται σύμφωνα με τις μορφές και την οικοδομική πρακτική που εφάρμοζε η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Παράλληλα, ωστόσο, η πνευματική ζωή που είχε ανθίσει την περίοδο της Βενετοκρατίας περιορίζεται δραματικά.

Την εποχή αυτή εμφανίζονται πιο ευδιάκριτα και οι συνοικίες των πλούσιων και των φτωχών μέσα στην πόλη, που είχαν αρχίσει να διαμορφώνονται ως τέτοιες ήδη από την

² Βλ. σχετικό κατάλογο με τα αστικά κτήρια της εντός των τειχών πόλης χωρισμένα ανά μορφολογικό ρεύμα και περιοχή μέσα στην πόλη στο Τζομπανάκη, 2000:131-234

³ Βλ. κατάλογο μνημείων Βενετοκρατίας εντός των τειχών στο σχ.Α.1.1-3, Ιστορική εξέλιξη-Η πόλη της Βενετοκρατίας (Πανταζής κ.α., 1999α)

⁴ Το σεισμό της 29^{ης} Σεπτεμβρίου του 1856 ακολούθησε μεγάλο παλιρροϊκό κύμα και πυρκαγιά που σχεδόν ισοπέδωσαν την πόλη. Από τα 3.620 κτήρια έμειναν κατοικήσιμα μόνο τα 18 (Τζομπανάκη, 2000)

εποχή της βενετοκρατίας και της τουρκοκρατίας. Οι συνοικίες των πιο εύπορων βρισκόταν στο κέντρο της πόλης, στις ανατολικές και τις βορειοανατολικές περιοχές της και στο ανατολικό μέρος του δυτικού παράκτιου μετώπου (στο τμήμα ανάμεσα στο ενετικό λιμάνι και τον κόλπο του Δερματά) ενώ οι συνοικίες των οικονομικά ασθενέστερων βρισκόταν σε ολόκληρο το βορειοδυτικό, δυτικό και νότιο τμήμα της εντός των τειχών πόλης (Τζομπανάκη, 2000). Στο δυτικό παράκτιο τμήμα της πόλης αρχίζει να αναπτύσσεται στα τέλη του 19^{ου} αιώνα ένας πρώιμος βιομηχανικός πυρήνας που αφορούσε αρχικά στην κατεργασία καπνού, στην ποτοποιία, σε αλεύρι, λάδι, χαρούπια, ζυμαρικά ενώ αργότερα στο μεσοπόλεμο, σταφίδα, σαπούνι, οινόπνευμα και ηλεκτρική ενέργεια.

Ο διπλασιασμός του πληθυσμού του Ηρακλείου μετά την έλευση των προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής δημιουργεί νέες ανάγκες στέγασης και νέες κοινωνικές συνθήκες. Ένα μικρό μόνο ποσοστό από αυτούς στεγάζεται στην εντός των τειχών πόλη καθώς ο μεγάλος όγκος δημιουργεί οικιστικούς πυρήνες εκτός πόλης. Η έλευση των προσφύγων ευνόησε πολλαπλά την ανάπτυξη του Ηρακλείου αφού τροφοδότησε την παραγωγική διαδικασία, τόνωσε την οικονομία και εμπλούτισε το πολιτιστικό γίνεσθαι του τόπου. Η περίοδος πριν το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο αποτελεί περίοδο άνθησης σε όλους τους τομείς. Το Ηράκλειο χαρακτηρίζεται σαν «κέντρο της ΝΑ Μεσογείου». Η πόλη διαθέτει πια πολλές βιομηχανικές μονάδες, σχολεία, νοσοκομείο (Πανάνειο), βιβλιοθήκη, Αρχαιολογικό Μουσείο, το λιμάνι επεκτείνεται για να καλύψει τις ανάγκες του εξωτερικού εμπορίου ενώ το 1939 εγκαινιάζεται το αεροδρόμιο.

Ευρείας κλίμακας εργασίες για την βελτίωση της εικόνας της πόλης είχαν αρχίσει ήδη από την τελευταία δεκαετία του 19^{ου} αιώνα. Η απελευθέρωση, ωστόσο, από τον οθωμανικό ζυγό συνοδεύτηκε από έντονες προσπάθειες να αποβάλει το Ηράκλειο το ανατολίτικο του πρόσωπο. Κατασκευάζονται πολλά δημόσια νεοκλασικά κτήρια ενώ πολλά από τα δημόσια κτήρια της βενετοκρατίας και της τουρκοκρατίας επισκευάζονται και επαναχρησιμοποιούνται. Επίσης κτίζονται εκκλησίες, εργοστάσια και επισκευάζονται δρόμοι και υδραγωγεία. Υπό το κλίμα αυτό και με βάση το νέο οικιστικό νόμο της Κρητικής πολιτείας, συντάσσεται το 1901 το πρώτο ρυμοτομικό σχέδιο της πόλης που με εκτεταμένες ρυμοτομήσεις επιχειρούσε να διευρύνει το δημόσιο χώρο και να αποτινάξει το πολεοδομικό παρελθόν του Ηρακλείου. Σε ελάχιστες περιπτώσεις τελικά εφαρμόστηκε.

Την ίδια τύχη είχε και το ρυμοτομικό σχέδιο του 1936 που με κυρίαρχη φιλοσοφία τη διάνοιξη δρόμων και την αύξηση της «χωρητικότητας» της εντός των τειχών πόλης αγνοούσε την ιστορικότητα της πόλης και διέλυε τη συνοχή του ιστορικού κέντρου⁵. Τα παραπάνω ρυμοτομικά σχέδια εγγράφονται σε μια γενικότερη προσπάθεια των αρχών του τόπου να «εκσυγχρονίσουν» την πόλη με μια σειρά καταστρεπτικών παρεμβάσεων από τις αρχές της πρώτης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα. Οι αποφάσεις για τέτοιου είδους παρεμβάσεις απέρρεαν κυρίως από τις ανάγκες που έφερε μαζί της η νέα εποχή (συγκοινωνιακές ανάγκες, κυκλοφορία τροχοφόρων κ.λπ.) αλλά και από μια προσπάθεια εξάλειψης κάθε κατασκευής που θύμιζε τις μέρες της τουρκικής κατοχής. Δυστυχώς οι παρεμβάσεις αυτές δεν συνοδεύονταν από την επίγνωση του πλήθους και της σημασίας των μνημείων που υπήρχαν στην πόλη και της ανάγκης διαφύλαξής τους. Έτσι με την είσοδο του 20^{ου} αιώνα

⁵ Βλ. αναλυτικά στο Τζομπανάκη, 2000:127-8.

ξεκινά μια περίοδος καταστροφικών επεμβάσεων στο ενετικό φρούριο, το ενετικό λιμάνι, σε μεμονωμένα μνημεία και αστικά κτίσματα και στον πολεοδομικό ιστό του ιστορικού κέντρου.

Η σημερινή κατάσταση της Παλιάς Πόλης παρουσιάζεται στο κεφάλαιο που ακολουθεί.

Γενικά στοιχεία για την περιοχή μελέτης

Η πόλη του Ηρακλείου είναι πρωτεύουσα του νέου Δήμου Ηρακλείου⁶ και του Νομού καθώς και έδρα της Περιφέρειας Κρήτης. Το κλίμα του νομού Ηρακλείου είναι γενικά εύκρατο⁷ ενώ επικρατέστεροι άνεμοι είναι οι βορειοδυτικοί και οι βόρειοι. Το διοικητικό, πολιτισμικό και επιχειρηματικό κέντρο του Ηρακλείου είναι εγκατεστημένο στην Παλιά Πόλη.

Η Παλιά Πόλη του Ηρακλείου, που αποτελεί το 7% της συνολικής έκτασης της πόλης, οριοθετείται νότια, ανατολικά και δυτικά από τα ενετικά της τείχη και την περιμετρική τάφρο ενώ προς βορρά βρέχεται από το Κρητικό Πέλαγος. Έξω από την τάφρο και υπό τη μορφή ημικυκλικού δακτυλίου 1.500 μέτρων εκτείνεται η εκτός των τειχών πόλη που επηρεάζει και επηρεάζεται άμεσα από το εντός των τειχών τμήμα της. Η Π.Π. συγκεντρώνει το σύνολο των οικονομικών και διοικητικών υπηρεσιών του Ηρακλείου ενώ αποτελεί πόλο έλξης για δραστηριότητες εμπορίου και αναψυχής. Παρά την σύγχυση των λειτουργιών, την υποβάθμιση σε αισθητικό, οικιστικό και περιβαλλοντικό επίπεδο, συνεχίζει να αποτελεί το οικονομικό, διοικητικό και πολιτισμικό κέντρο της ευρύτερης περιοχής.

Το φυσικό ανάγλυφο της Παλιάς Πόλης έπαιξε σημαντικό ρόλο στην οικιστική της δομή επηρεάζοντας τις περιβαλλοντικές συνθήκες (αερισμός, ποσοστό υγρασίας) στα διάφορα τμήματά της. Το ανατολικό τμήμα της βρίσκεται υψηλότερα από ότι το δυτικό. Στην περιοχή των ανατολικών τειχών μάλιστα, τα τείχη ήταν στην ίδια επιφάνεια με το επίπεδο της πόλης ενώ το βορειοδυτικό της τμήμα βρίσκεται χαμηλότερα από την επιφάνεια της θάλασσας. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα ανατολικά να συγκεντρώνονται διαχρονικά οι κατοικίες των εύπορων και των ελίτ και τα σημαντικότερα δημόσια και ιδιωτικά κτήρια ενώ το δυτικό τμήμα οικοδομήθηκε σε εποχή ανάγκης από τα ασθενέστερα οικονομικά στρώματα του πληθυσμού (Πανταζής, 1999 και Φιλιππάκης, 2010)

⁶ Σύμφωνα με το σχέδιο «Καλλικράτης» ο Δήμος Ηρακλείου με έδρα το Ηράκλειο θα αποτελείται από τους δήμους Ηρακλείου, Γοργοαΐνης, Τεμένους, Παλιανής και Νέας Αλικαρνασσού οι οποίοι καταργούνται (πρόγραμμα Καλλικράτης, 2010)

⁷ Το κλίμα της Κρήτης γενικότερα χαρακτηρίζεται Μεσογειακό και από τα ηπιότερα και πιο ευχάριστα της Ευρώπης. Χαρακτηρίζεται από μικρή νέφωση, μεγάλη ηλιοφάνεια και από βροχές ραγδαίες αλλά μικρής διάρκειας (Προβελέγγιος, 1967)

3. Η υφιστάμενη κατάσταση

3.1. Πληθυσμιακά χαρακτηριστικά

Από τον πίνακα 1 και τα διαγράμματα 1 και 2 παρατηρούμε ότι κατά τη δεκαετία 1981-91 υπήρξε μια σημαντική μείωση του πληθυσμού της Παλιάς Πόλης (κατά 19%) ενώ κατά το ίδιο χρονικό διάστημα ο συνολικός πληθυσμός του Δήμου γνώρισε αύξηση κατά 13,5%. Αναφορικά με τον πληθυσμό των πολεοδομικών ενοτήτων της Παλιάς Πόλης, παρατηρείται κατά την ίδια δεκαετία μείωση του πληθυσμού στην Αγία Τριάδα (-12%), στον Άγιο Τίτο (-62%), στο Βαλιδέ Τζαμί (-27%) και μικρή αύξηση στη γειτονιά του Αγίου Δημητρίου (1%) και του Αγίου Μηνά (6,8%). Στη μελέτη προστασίας και ανάδειξης της Παλιάς Πόλης (Πανταζής, 1999) γίνεται μια εκτίμηση του πληθυσμού για το έτος 2001 η οποία βασίζεται στο ρυθμό μεταβολής του πληθυσμού των πολεοδομικών ενοτήτων της δεκαετίας 1981-91. Σύμφωνα με την εκτίμηση αυτή ο πληθυσμός της Παλιάς Πόλης ανέρχεται στους 11.443 κατοίκους.

Α/α	Περιοχή	Πληθυσμός				Μεταβολή		
		1971	1981	1991	2001	71-81	81-91	91-2001
1	Δήμος Ηρακλείου	78.209	102.392	116.178	131.862	30%	13,5%	13,5%
2	Παλιά Πόλη	-	15.849	12.769	11.443	-	-19%	-10%
3	Αγ. Τριάδα	-	4.105	3.609	3.173	-	-12%	-12%
4	Αγ. Μηνάς	-	4.173	4.457	4.760	-	+6,8%	+6,8%
5	Αγ. Δημήτριος	-	2.157	2.177	2.198	-	+1%	+1%
6	Αγ. Τίτος	-	4.007	1.499	562	-	-62%	-62%
7	Βαλιδέ Τζαμί	-	1.407	1.027	750	-	-27%	-27%

Πίνακας 1. Πληθυσμιακή μεταβολή Δήμου Ηρακλείου, Παλιάς Πόλης και πολεοδομικών ενοτήτων Π.Π. (πηγή: Πανταζής κ.α., 1999)

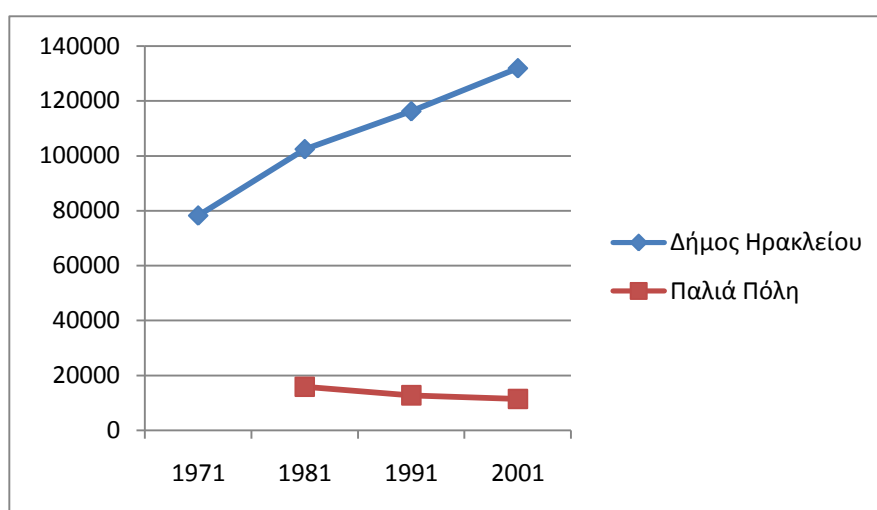
Σύμφωνα ωστόσο με την απογραφή του 2001 από την Ελληνική Στατιστική Αρχή, ο πληθυσμός της Παλιάς Πόλης είναι κατά πολύ μικρότερος (9.042 κάτοικοι). Σύμφωνα πάντα με στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. τη δεκαετία 1991-2001 ο πληθυσμός της Π.Π. φαίνεται να μειώθηκε κατά 29,2% ενώ ο πληθυσμός της πόλης του Ηρακλείου αυξήθηκε κατά 15,2%. Σημαντική μείωση παρατηρείται και στις πέντε πολεοδομικές ενότητες της Π.Π.

Σύμφωνα με τη μελέτη προστασίας και ανάδειξης της Παλιάς Πόλης, η συνεχής μείωση του πληθυσμού της Π.Π. τις τελευταίες δεκαετίες οφείλεται σε δύο κυρίως λόγους:

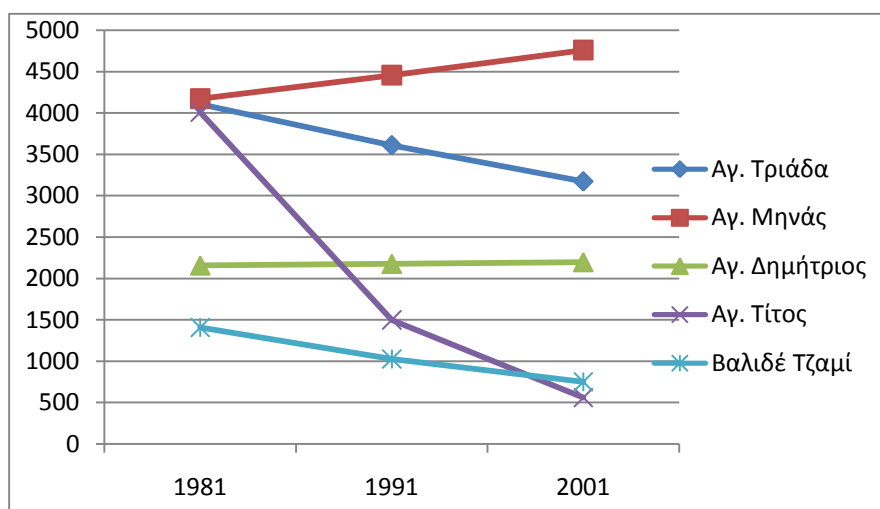
- Στη συνεχή κατάληψη του ιστού της πόλης από κεντρικές λειτουργίες με προεξάρχουσες τις εμπορικές δραστηριότητες και τις δραστηριότητες αναψυχής
- Στη δυνατότητα που προσφέρεται για καλύτερες συνθήκες κατοικίας στις συνοικίες που έχουν αναπτυχθεί στην πόλη εκτός των τειχών (Πανταζής, 1999:31)

Α/α	Περιοχή	Πληθυσμός		Μεταβολή
		1991	2001	91-2001
1	Ηράκλειο	115.124	135.761	15,2%
2	Παλιά Πόλη	12.769	9.042	- 29,2%
3	Αγ. Τριάδα	3.609	2.526	- 30%
4	Αγ. Μηνάς	4.457	3.040	-31,8%
5	Αγ. Δημήτριος	2.177	1.533	- 29,6%
6	Αγ. Τίτος	1.499	1.357	-9,4%
7	Βαλιδέ Τζαμί	1.027	586	- 43%

Πίνακας 2. Πληθυσμιακή μεταβολή πόλης Ηρακλείου, Παλιάς Πόλης και πολεοδομικών ενοτήτων Π.Π. (πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., ίδια επεξεργασία)

Διάγραμμα 2. Διαχρονική πληθυσμιακή εξέλιξη Δήμου Ηρακλείου και Παλιάς Πόλης Ηρακλείου (πηγή: Πανταζής κ.α., 1999)

Διάγραμμα 1. Διαχρονική πληθυσμιακή εξέλιξη πολεοδομικών ενοτήτων Παλιάς Πόλης Ηρακλείου (πηγή: Πανταζής κ.α., 1999)

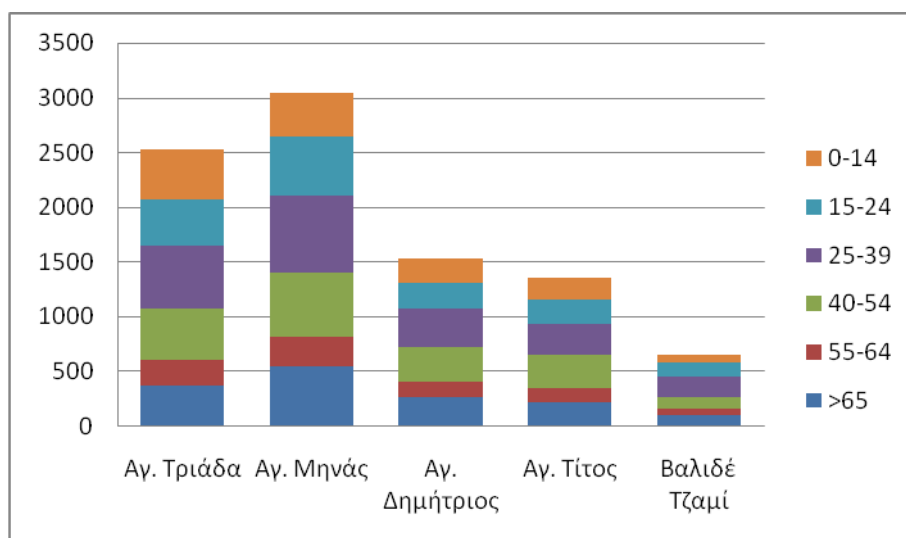
3.2. Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Η ηλικιακή και κατά φύλο σύνθεση του πληθυσμού μελετάται προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα αναφορικά με την υπάρχουσα κατάσταση και τις προοπτικές οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης της περιοχής και να γίνει μια εκτίμηση σχετικά με τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για τη δημογραφική εξυγίανση της Παλιάς Πόλης και την περαιτέρω ανάπτυξή της.

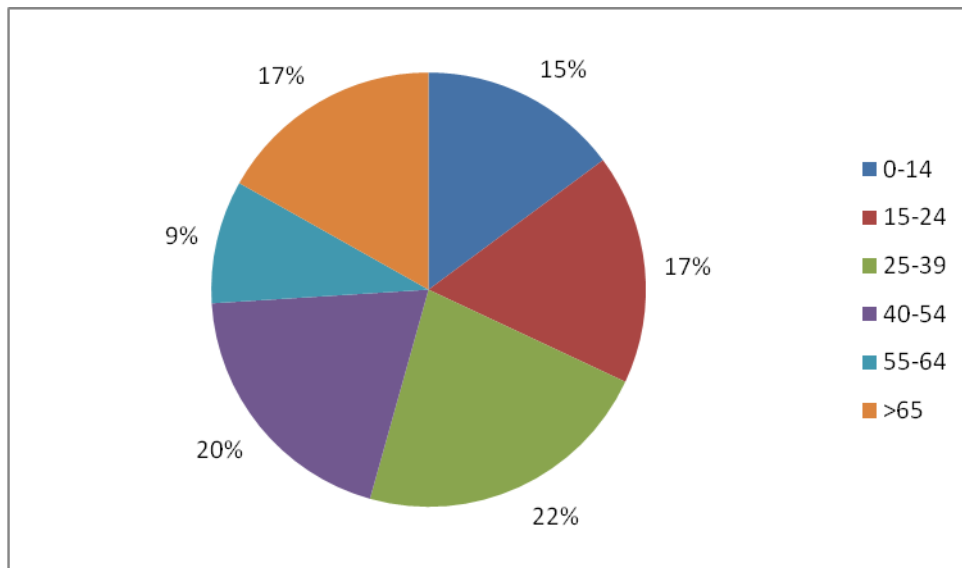
Μετά από ανάλυση στοιχείων απογραφής του 2001 της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, προκύπτει ότι ο νεανικός πληθυσμός (0-14) της Παλιάς Πόλης αποτελεί το 15% του συνολικού, ο παραγωγικός πληθυσμός (15-64) το 68% ενώ ο γεροντικός το 17%. Το σχετικά χαμηλό ποσοστό (9%) που συγκεντρώνει η ηλικιακή ομάδα 55-64 θα μπορούσε να αποδοθεί είτε στο μεταναστευτικό ρεύμα προς το εξωτερικό και τα μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδας είτε με την επιλογή της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας να κατοικήσει μακριά από το πολύβουο κέντρο της πόλης, προτιμώντας τα προάστια του Ηρακλείου ή κάποιο από τα χωριά του νομού. Αξίζει να παρατηρήσουμε ότι ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός παρουσιάζει έντονα στοιχεία νεανικότητας αφού το 58% αυτού ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 15-39. Όσο αφορά τις γειτονιές της Παλιάς Πόλης, πιο «γερασμένη» εμφανίζεται εκείνη του Αγ. Μηνά και ακολουθεί αυτή του Αγ. Δημητρίου.

Ηλικιακά Κλιμάκια	Αγ. Τριάδα	Αγ. Μηνάς	Αγ. Δημήτριος	Αγ. Τίτος	Βαλιδέ Τζαμί	Παλιά Πόλη
0-14	455	399	219	195	73	1341
15-24	423	536	237	225	129	1550
25-39	574	705	350	276	118	2023
40-54	469	586	312	306	104	1777
55-64	232	265	141	133	58	829
>65	373	549	274	222	104	1522
Σύνολο	2526	3040	1533	1357	586	9.042

Πίνακας 3. Ηλικιακή σύνθεση πληθυσμού Παλιάς Πόλης Ηρακλείου (πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., ίδια επεξεργασία)

Διάγραμμα 3. Ηλικιακή σύνθεση πληθυσμού πολεοδομικών ενοτήτων Παλιάς Πόλης Ηρακλείου (πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., ίδια επεξεργασία)

Διάγραμμα 4. Ποσοστιαία ηλικιακή σύνθεση πληθυσμού Παλιάς Πόλης Ηρακλείου (πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., ιδία επεξεργασία)

Για την καλύτερη αποτύπωση της δημογραφικής εικόνας υπολογίζονται τρεις βασικοί δημογραφικοί δείκτες: Γήρανσης, Εξάρτησης και Νεανικότητας (ΠΕΠ Κρήτης 2000-2006)

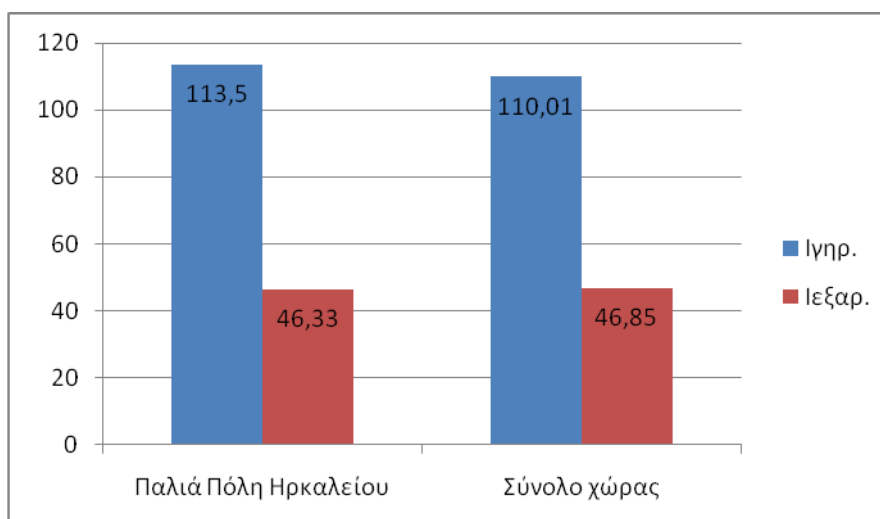
- Δείκτης Γήρανσης⁸: Εκφράζει κατά πόσο το βάρος του πληθυσμού μετατοπίζεται από τη βάση της πληθυσμιακής πυραμίδας προς την κορυφή, δηλαδή πόσο γερασμένος είναι ο πληθυσμός και κατά πόσο υφίσταται πρόβλημα ανανέωσης. Ο εν λόγω δείκτης είναι υψηλός (113,5) και μάλιστα υψηλότερος από τον αντίστοιχο για το σύνολο της χώρας, όχι όμως σε βαθμό που να μας κάνει να μιλάμε για γερασμένο πληθυσμό στην περιοχή.
- Δείκτης Εξάρτησης⁹: Δείχνει την επιβάρυνση που υφίσταται ο ενεργός πληθυσμός (15-64 ετών) από το γεροντικό και το νεανικό πληθυσμό (65+ και 0-14 ετών αντίστοιχα). Η τιμή του δείκτη ανέρχεται στο 46,33, δεν χαρακτηρίζεται ιδιαίτερα υψηλή και είναι μικρότερη από την αντίστοιχη για το σύνολο της χώρας.
- Δείκτης Νεανικότητας¹⁰: Δηλώνει το ποσοστό των νέων (0-14 ετών) στο σύνολο του πληθυσμού. Η τιμή του δείκτη για την περιοχή χαρακτηρίζεται ικανοποιητική (14,8).

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε τη δημογραφική εικόνα της Παλιάς Πόλης ως «υγιή».

⁸ $I_{\text{γρ.}} = (\text{πληθυσμός}_{65+} / \text{πληθυσμός}_{0-14}) \times 100$

⁹ $I_{\text{εξαρτ.}} = [(\text{πληθυσμός}_{0-14} + \text{πληθυσμός}_{65+}) / \text{πληθυσμός}_{15-64}] \times 100$

¹⁰ $I_{\text{νεαν.}} = (\text{πληθυσμός}_{0-14} / \text{συνολικός πληθυσμός}) \times 100$

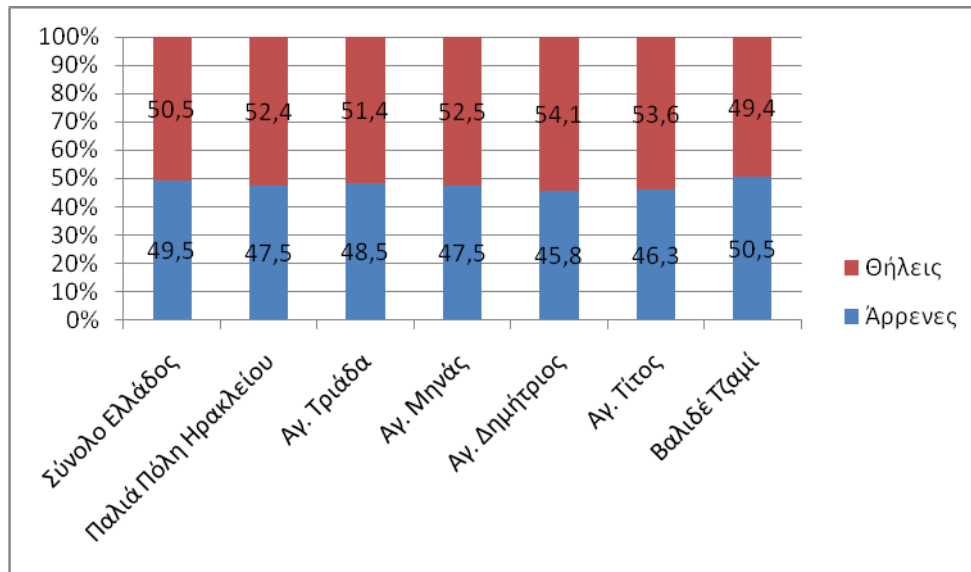

Διάγραμμα 5. Δείκτες γήρανσης και εξάρτησης Παλιάς Πόλης Ηρακλείου και Ελλάδος (πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., ίδια επεξεργασία)

Ως προς την πληθυσμιακή σύνθεση ανά φύλο, ο γυναικείος πληθυσμός της Παλιάς Πόλης είναι μεγαλύτερος του ανδρικού (52,4% : 47,5%), κάτι που φαίνεται να συμβαίνει και στο σύνολο της χώρας σε μικρότερη αναλογία (50,5% : 49,5%).

	Άρρενες	Θήλεις	Σύνολο	Άρρενες %	Θήλεις %
Σύνολο Ελλάδος	5.413.426	5.520.671	10.934.097	49,5	50,5
Παλιά Πόλη Ηρακλείου	4299	4743	9042	47,54	52,46
Αγ. Τριάδα	1227	1299	2526	48,57	51,43
Αγ. Μηνάς	1444	1596	3040	47,5	52,5
Αγ. Δημήτριος	703	830	1533	45,85	54,15
Αγ. Τίτος	629	728	1357	46,35	53,65
Βαλιδέ Τζαμί	296	290	586	50,51	49,49

Πίνακας 4. Σύνθεση κατά φύλο πληθυσμού Ελλάδος, πολεοδομικών ενότητων και Παλιάς Πόλης Ηρακλείου (πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., ίδια επεξεργασία)

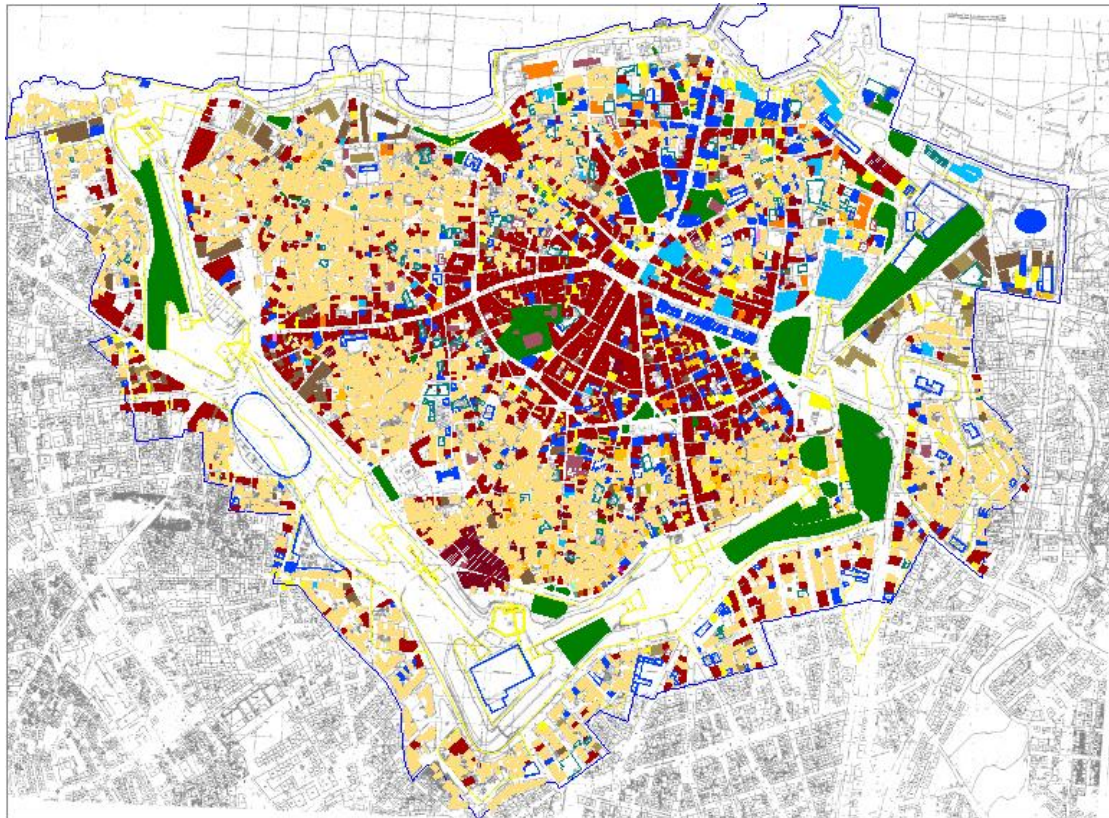

Διάγραμμα 6. Ποσοστιαία πληθυσμιακή σύνθεση κατά φύλο πληθυσμού Ελλάδος, πολεοδομικών ενοτήτων και Παλιάς Πόλης Ηρακλείου (πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., ίδια επεξεργασία)

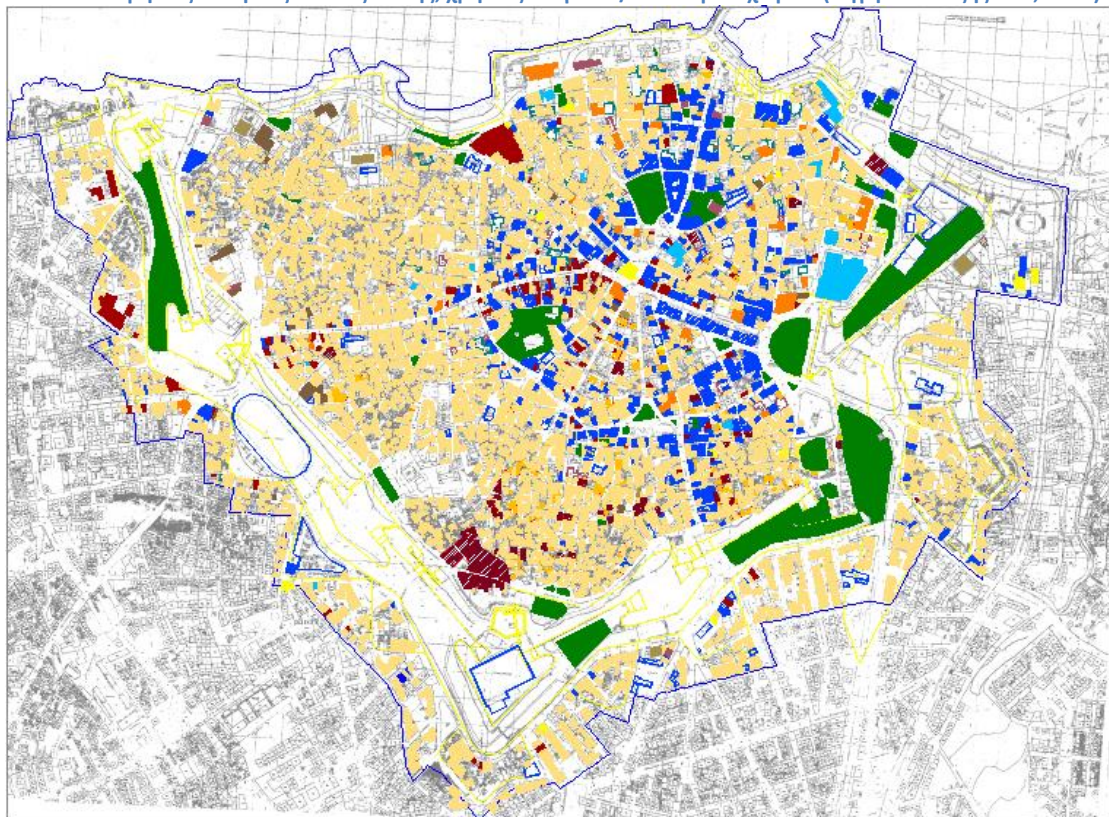
Ο πληθυσμός της Αγίας Τριάδας παρουσιάζει μια σταθερά φθίνουσα πορεία, η οποία τα τελευταία χρόνια μετριάζεται εξαιτίας της μεγάλης εισροής οικονομικών μεταναστών.

3.3. Οικονομικά χαρακτηριστικά

Όπως φαίνεται στις εικόνες 1 και 2, οι οικονομικές δραστηριότητες και κεντρικές λειτουργίες που εντοπίζονται στην Παλιά Πόλη καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο μέρος του κεντρικού της τμήματος που προσδιορίζεται από τις οδούς Γιαμαλάκη – Αγ. Μηνά – Αβέρωφ – Μποφώρ – Κουντουριώτη – Σοφ. Βενιζέλου. Στο τμήμα αυτό της πόλης οι παραπάνω δραστηριότητες τείνουν να καταλάβουν πέρα από τα ισόγεια και τους ορόφους των κτιρίων. Επίσης έχουν αναπτυχθεί και αξονικά κατά μήκος των οδών Καλοκαιρινού και Έβανς καθώς και επί της Εθν. Μακαρίου από την οδό Σοφ. Βενιζέλου μέχρι το Πανάκειο. Τέλος έχει σχηματιστεί ένας δακτύλιος εγκαταστάσεων οικονομικών δραστηριοτήτων στο μέτωπο των οικοδομικών τετραγώνων που περιβάλλουν τα τείχη και ένας αντίστοιχος εσωτερικά των τειχών.

Εικόνα 1. Χρήσεις εδάφους Παλιάς Πόλης, χρήσεις ισογείων/ελεύθερων χώρων (πηγή: Πανταζής κ.α., 1999)

Εικόνα 2. Χρήσεις εδάφους Παλιάς Πόλης, χρήσεις ορόφων/ελεύθερων χώρων (πηγή: Πανταζής κ.α., 1999)

Οι κεντρικές λειτουργίες και δραστηριότητες που έχουν αναπτυχθεί στην Παλιά Πόλη αφορούν:

- Εμπόριο
- Υπηρεσίες
- Αναψυχή
- Μεταποίηση (εργαστήρια)
- Διοίκηση – δημόσιες υπηρεσίες – ευρύτερος δημόσιος τομέας
- Τουρισμός

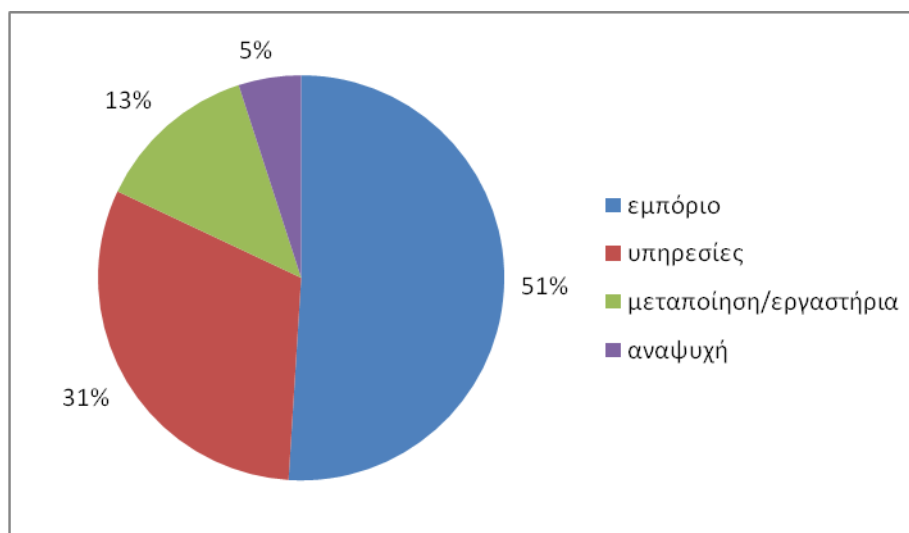
Από τις 1692 επιχειρήσεις που είναι εγκατεστημένες στην Παλιά Πόλη, οι 862 είναι εμπορικές (ποσοστό 51%), οι 533 αφορούν υπηρεσίες (ποσοστό 31%), οι 218 αφορούν μεταποίηση – εργαστήρια (ποσοστό 13%) και οι 79 αφορούν αναψυχή (ποσοστό 5%) (Εμποροβιομηχανικό Επιμελητήριο Ηρακλείου, αναφορά στο Πανταζής κ.α.,1999). Η δομή και διάρθρωση των επιχειρήσεων όπως και η χωρική συγκέντρωση που αντιστοιχεί σε αυτή, όπως περιγράφηκε παραπάνω, αποτελεί διαμορφωμένο πρότυπο για το Ηράκλειο, τουλάχιστον για τα τελευταία 15-20 χρόνια (Κοτζαμπόπουλος, 2003).

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό πως το μεγαλύτερο ποσοστό των επιχειρήσεων (87%) αφορά δραστηριότητες του τριτογενή τομέα ενώ μόνο το 13% του δευτερογενή (διάγραμμα 3). Οι περισσότερες από τις παραπάνω επιχειρήσεις του τριτογενή τομέα έχουν εμβέλεια εξυπηρέτησης εκτός από το πολεοδομικό συγκρότημα του Ηρακλείου, ολόκληρο το Νομό Ηρακλείου αλλά και ευρύτερες περιοχές της περιφέρειας Κρήτης.

Όσο αφορά το δημόσιο τομέα, ενδεικτικά αναφέρεται ότι στην Παλιά Πόλη είναι εγκατεστημένες 45 Περιφερειακές και Νομαρχιακές Υπηρεσίες διασκορπισμένες σε 32 διαφορετικές θέσεις. Επιπλέον, υπάρχουν οι Δημοτικές Υπηρεσίες, οι υπηρεσίες Δικαστηρίων, Αστυνομίας, ΔΕΚΟ, Ασφαλιστικά ταμεία κ.λπ.

Όσο αφορά τον δευτερογενή τομέα, στην Παλιά Πόλη παρατηρούνται φαινόμενα αποεπένδυσης που έχουν σαν αποτέλεσμα τη συρρίκνωσή του. Η τάση αυτή έγινε φανερή ήδη από τις δεκαετίες του 1970 και 1980 κατά μήκος των βασικών οδικών αξόνων της πόλης. Η μεταποιητική δραστηριότητα, ωστόσο, διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη συγκρότηση του παραγωγικού μηχανισμού μιας πόλης. Η πολιτική σχεδιασμού πάνω στο θέμα φαίνεται να εμφανίζει σημαντική υστέρηση για τρεις κυρίως λόγους: τη συνθετότητα των παραμέτρων που επηρεάζουν τη λειτουργία των μεταποιητικών μονάδων, τις επιπτώσεις τους σε όλο το φάσμα λειτουργιών και τη συχνή ανεπάρκεια ιδεολογικής βάσης (Μάρκου κ.α., 1998:14), έτσι περιορίζεται σε εκ των υστέρων παρεμβάσεις όπως αναπλάσεις και μέτρα εξυγίανσης που δεν λαμβάνουν υπόψη τις παραγωγικές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες της εκάστοτε περιοχής.

Είναι φανερό πως η πολιτική ανάπτυξης της μεταποιητικής δραστηριότητας δεν συμβαδίζει με τις τρέχουσες πολιτικές ταχείας ανάπτυξης που εστιάζονται σε άλλους παραγωγικούς τομείς.

Διάγραμμα 7. Ποσοστιαία κατανομή επιχειρήσεων Παλιάς Πόλης Ηρακλείου (πηγή: Πανταζής κ.α., 1999)

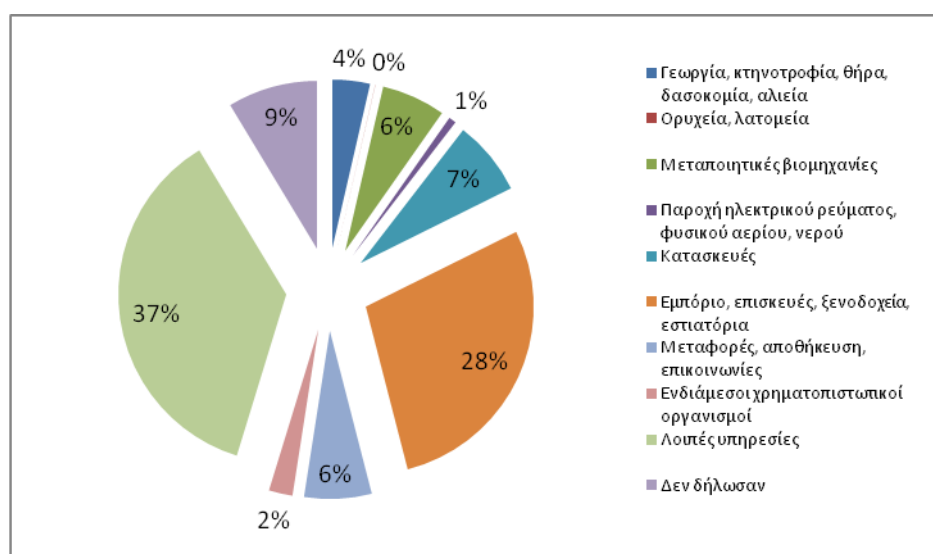
Τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. (2001) σχετικά με τους κλάδους και τομείς οικονομικών δραστηριοτήτων του πληθυσμού της Παλιάς Πόλης συμπληρώνουν την εικόνα των οικονομικών χαρακτηριστικών της περιοχής. Παρατηρούμε ότι η πλειοψηφία του πληθυσμού δραστηριοποιείται στους κλάδους των υπηρεσιών (46%) του εμπορίου και του τουρισμού (28,31%) ενώ ακολουθούν οι κατασκευές (7,2%) και η μεταποίηση (6,12%).

Κλάδος οικον. δραστηριότητας	Παλιά Πόλη Ηρακλείου (%)	Δήμος Ηρακλείου (%)
Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, δασοκομία, αλιεία	3,60	2
Ορυχεία, λατομεία	0,02	0
Μεταποιητικές βιομηχανίες	6,12	8
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, νερού	0,71	1
Κατασκευές	7,20	9
Εμπόριο, επισκευές, ξενοδοχεία, εστιατόρια	28,31	31
Μεταφορές, αποθήκευση, επικοινωνίες	6,48	8
Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	2,28	2
Λοιπές υπηρεσίες	36,58	33
Δεν δήλωσαν	8,65	6

Πίνακας 5. Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας οικονομικά ενεργού πληθυσμού Παλιάς Πόλης και Δήμου Ηρακλείου (πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., ίδια επεξεργασία)

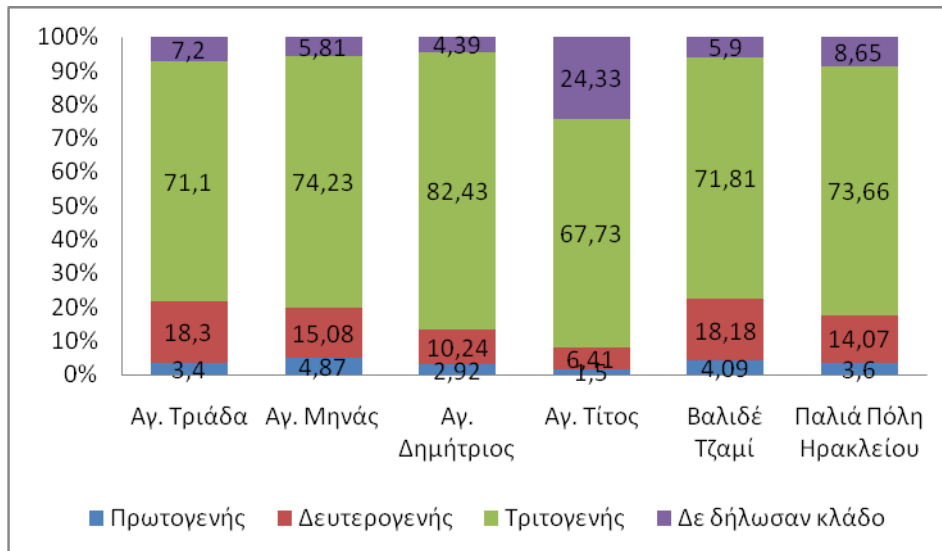
	Πρωτογενής (%)	Δευτερογενής (%)	Τριτογενής (%)	Δε δήλωσαν κλάδο (%)
Αγ. Τριάδα	3,40	18,30	71,10	7,20
Αγ. Μηνάς	4,87	15,08	74,23	5,81
Αγ. Δημήτριος	2,92	10,24	82,43	4,39
Αγ. Τίτος	1,50	6,41	67,73	24,33
Βαλιδέ Τζαμί	4,09	18,18	71,81	5,90
Παλιά Πόλη Ηρακλείου	3,60	14,07	73,66	8,65

Πίνακας 6. Τομεακή διάρθρωση απασχόλησης Παλιάς Πόλης Ηρακλείου (πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., ίδια επεξεργασία)

Διάγραμμα 8. Ποσοστιαία κατανομή ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας οικονομικά ενεργού πληθυσμού Παλιάς Πόλης Ηρακλείου (πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., ίδια επεξεργασία)

Η τομεακή διάρθρωση του πληθυσμού της Παλιάς Πόλης επαληθεύει την εικόνα της κλαδικής διάρθρωσης και της αποτύπωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων στο χώρο όπως παρουσιάστηκε παραπάνω. Παρατηρούμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού δραστηριοποιείται στον τριτογενή τομέα με ποσοστό 73,6% ενώ στο δευτερογενή δραστηριοποιείται μόλις το 14% του πληθυσμού.

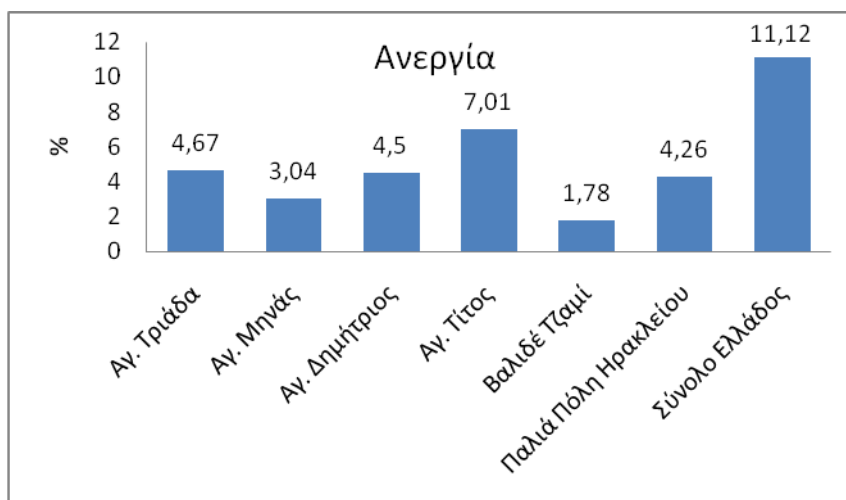

Διάγραμμα 9. Ποσοστιαία τομεακή κατανομή απασχόλησης πληθυσμού Παλιάς Πόλης Ηρακλείου (πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., ίδια επεξεργασία)

Τα στατιστικά στοιχεία για την ανεργία δείχνουν πως η Παλιά Πόλη του Ηρακλείου δεν αντιμετωπίζει σοβαρό πρόβλημα καθώς παρουσιάζει ποσοστό πολύ μικρότερο από εκείνο του συνόλου της χώρας (4,26% : 11,12%). Όσο αφορά τις πολεοδομικές ενότητες της Παλιάς Πόλης, μεγάλο ποσοστό ανεργίας εμφανίζεται στη συνοικία του Αγ. Τίτου και ακολουθούν η Αγ. Τριάδα και ο Αγ. Δημήτριος.

	Ανεργία (%)
Αγ. Τριάδα	4,67
Αγ. Μηνάς	3,04
Αγ. Δημήτριος	4,50
Αγ. Τίτος	7,01
Βαλιδέ Τζαμί	1,78
Παλιά Πόλη Ηρακλείου	4,26
Σύνολο Ελλάδος	11,12

Πίνακας 7. Ποσοστά ανεργίας Παλιάς Πόλης Ηρακλείου και Ελλάδος (πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., ίδια επεξεργασία)

Διάγραμμα 10. Ποσοστά ανεργίας Παλιάς Πόλης Ηρακλείου και Ελλάδος (πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., ίδια επεξεργασία)

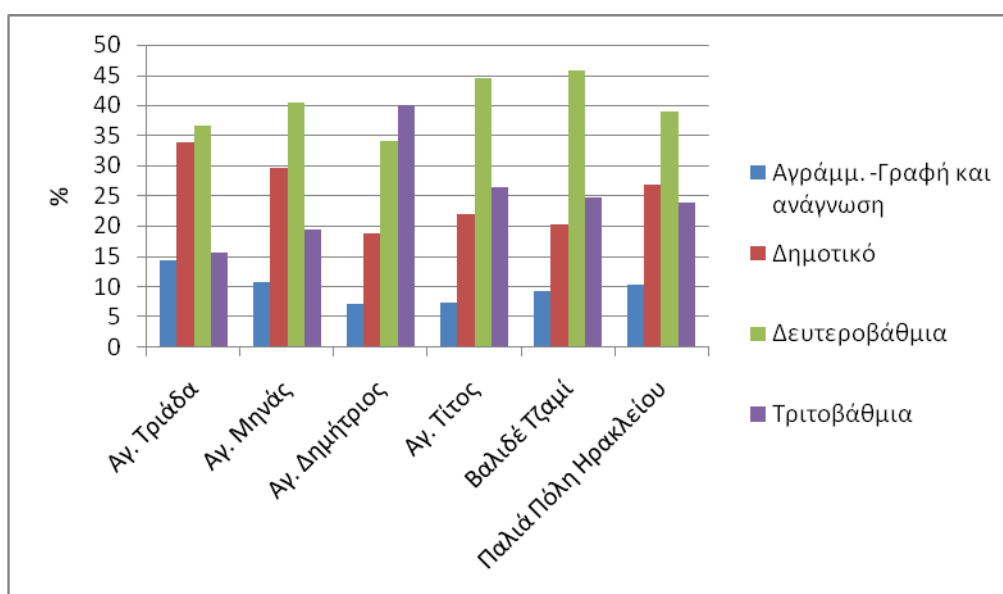
Τουρισμός

- Περίπου το 50% των ξενοδοχειακών κλινών της Κρήτης βρίσκονται στον Νομό Ηρακλείου
- Παρά την γενικότερη αρνητική συγκυρία των τελευταίων ετών η εξέλιξη του δυναμικού, τόσο της Κρήτης όσο και του Νομού Ηρακλείου, είναι ανοδική
- Από πλευράς ποιότητας επισημαίνεται ότι περίπου το 50% των ξενοδοχειακών κλινών του Ν. Ηρακλείου ανήκουν στις τάξεις Α' και Πολυτελείας, γεγονός που υπερβαίνει τον μέσο όρο της Κρήτης
- Μόνο το 10% των ξενοδοχειακών κλινών του νομού βρίσκονται στη πόλη του Ηρακλείου
- Περίπου το 50% των ξενοδοχειακών κλινών του Ηρακλείου βρίσκονται στη παλιά πόλη και μάλιστα στην περιοχή του ιστορικού της κέντρου
- Τόσο στο Ηράκλειο όσο και στην παλιά πόλη περίπου το 50% των ξενοδοχείων ανήκουν στις τρεις κατώτερες τάξεις, δηλαδή Γ', Δ' και Ε' (Πανατζής κ.ά., 1999:35)

3.4. Κοινωνικά χαρακτηριστικά

	Αγράμμ. – Γραφή και ανάγνωση (%)	Απόφοιτοι δημοτικού (%)	Απόφοιτοι δευτεροβάθμιας (%)	Απόφοιτοι τριτοβάθμιας (%)
Αγ. Τριάδα	14,17	33,76	36,54	15,51
Αγ. Μηνιάς	10,55	29,50	40,49	19,44
Αγ. Δημήτριος	7,08	18,67	34,12	40,10
Αγ. Τίτος	7,29	21,96	44,43	26,30
Βαλιδέ Τζαμί	9,21	20,30	45,73	24,74
Παλιά Πόλη Ηρακλείου	10,27	26,81	39,04	23,86

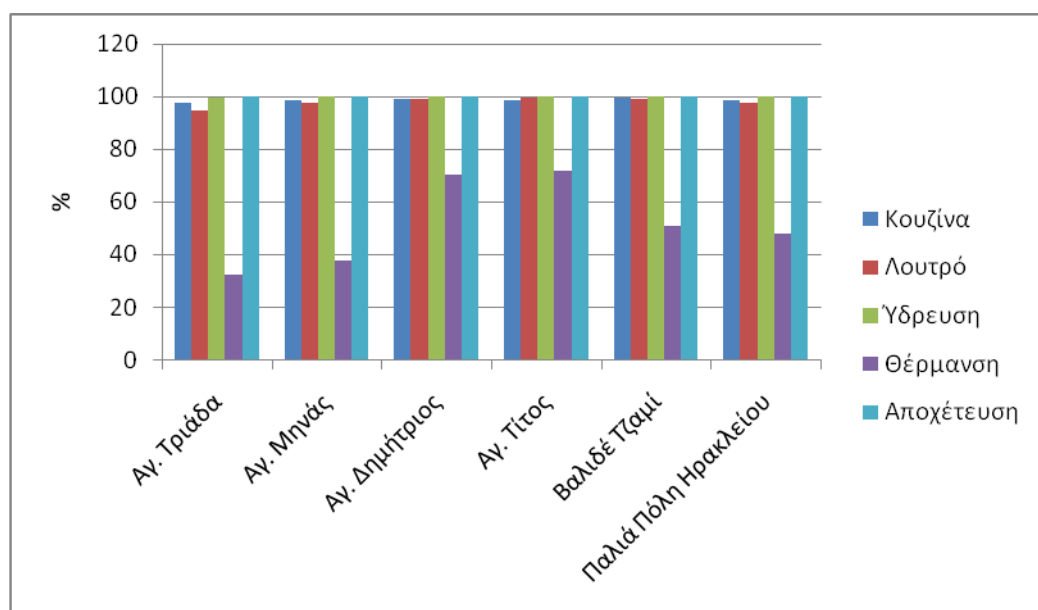
Πίνακας 8. Κατανομή εκπαίδευσης πληθυσμού Παλιάς Πόλης Ηρακλείου (πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., ίδια επεξεργασία)

Διάγραμμα 11. Ποσοστιαία κατανομή εκπαίδευσης πληθυσμού Παλιάς Πόλης Ηρακλείου (πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., ίδια επεξεργασία)

	Κουζίνα (%)	Λουτρό (%)	Ύδρευση (%)	Θέρμανση (%)	Αποχέτευση (%)
Αγ. Τριάδα	97,36	94,65	99,69	32,12	99,92
Αγ. Μηνάς	98,62	97,74	100	37,58	99,94
Αγ. Δημήτριος	98,92	99,04	100	70,01	100
Αγ. Τίτος	98,47	99,49	100	71,88	100
Βαλιδέ Τζαμί	99,69	99,09	100	50,75	100
Παλιά Πόλη Ηρακλείου	98,39	97,51	99,92	47,61	99,96

Πίνακας 9. Κατανομή οικιακών ανέσεων Παλιάς Πόλης Ηρακλείου (πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., ίδια επεξεργασία)

Διάγραμμα 12. Ποσοστιαία κατανομή οικιακών ανέσεων Παλιάς Πόλης Ηρακλείου (πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., ίδια επεξεργασία)

4. SWOT ανάλυση

Η ανάλυση SWOT είναι ένα εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού που «συνίσταται στην συστηματική, εμπειριστατωμένη και, κατά το δυνατόν, κωδικοποιημένη καταγραφή της υφιστάμενης αναπτυξιακής κατάστασης και των σχετικών τάσεων. Το αποτέλεσμα της ανάλυσης SWOT είναι δομημένη πληροφόρηση, διαμόρφωση συναντίληψης περί της αναπτυξιακής πραγματικότητας και ένα σύνολο από στρατηγικές επιλογές» (ΕΣΠΑ 2007-2013, 2007:32). Το αρκτικόλεξο SWOT προκύπτει από τις αγγλικές λέξεις : Strengths (δυνατά σημεία), Weaknesses (αδύνατα σημεία), Opportunities (ευκαιρίες), Threats (απειλές). Τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία αφορούν το εσωτερικό περιβάλλον του αντικειμένου μελέτης (προϊόν, επιχείρηση, γεωγραφική περιοχή, θεσμός κ.λπ.) ενώ οι ευκαιρίες και οι απειλές αντανακλούν μεταβλητές του εξωτερικού του περιβάλλοντος. Πιο αναλυτικά, στοιχεία του εσωτερικού περιβάλλοντος αποτελούν:

- Τα ισχυρά σημεία που αφορούν σε κάθε ενδογενή αναπτυξιακό συντελεστή που συμβάλλει στην αξιοποίηση των ευκαιριών και στην αντιμετώπιση των απειλών
- Οι αδυναμίες που αφορούν σε κάθε ενδογενή αναπτυξιακή συνθήκη ή έλλειμμα που υπονομεύει την ανταγωνιστική θέση της υπό εξέταση περιοχής ή παρεμποδίζει την αξιοποίηση των ευκαιριών

Στοιχεία του εξωτερικού περιβάλλοντος αποτελούν:

- Οι ευκαιρίες που είναι κάθε εξωγενής συνθήκη ή χαρακτηριστικό που ευνοεί την τόνωση της ζήτησης στην υπό εξέταση περιοχή ή που συντελεί στη διαμόρφωση συγκριτικού πλεονεκτήματος
- Οι απειλές που είναι η πρόκληση που δημιουργείται εξαιτίας μη ευνοϊκών τάσεων ή κάθε εξωγενούς συνθήκης που ασκεί μη ευνοϊκή επίδραση στην αναπτυξιακή θέση της περιοχής μελέτης (όπ.π.)

Για την εφαρμογή της ανάλυσης SWOT επιχειρείται να απαντηθούν με όσο το δυνατόν πιο ποσοτικοποιημένο τρόπο ερωτήματα για την περιοχή όπως¹¹:

Ισχυρά σημεία:

- Ποια είναι τα πλεονεκτήματα;
- Ποιο είναι το πλέον ανταγωνιστικό προϊόν / υπηρεσία;
- Ποιοι είναι οι διαθέσιμοι πόροι που είναι μοναδικοί ή έχουν το μικρότερο συγκριτικά κόστος;
- Τι θεωρούν οι τοπικοί οικονομικοί παράγοντες ως ενδογενή δύναμη της περιοχής;

Αδυναμίες:

- Τι θα μπορούσε να βελτιωθεί;
- Τι θα έπρεπε να αποφευχθεί;
- Τι θεωρούν οι τοπικοί οικονομικοί παράγοντες ως ενδογενή αδυναμία;

¹¹ http://el.wikipedia.org/wiki/Ανάλυση_SWOT

Ευκαιρίες:

- Ποιες είναι οι καλές ευκαιρίες που προβάλλουν;
- Ποιες είναι οι ενδιαφέρουσες τάσεις που αφορούν την περιοχή;

Χρήσιμες ευκαιρίες μπορεί να θεωρηθούν:

- Αλλαγές στην τεχνολογία και τις αγορές, σε μικρή ή μεγάλη κλίμακα
- Αλλαγές στην κρατική πολιτική στο πεδίο ενδιαφέροντος
- Αλλαγές σε κοινωνικά μοτίβα, πληθυσμιακά προφίλ, αλλαγές τρόπου ζωής
- Τοπικά γεγονότα

Απειλές:

- Ποια εμπόδια εμφανίζονται συνήθως;
- Τι κάνουν οι ανταγωνιστές;
- Εμφανίζονται αλλαγές στις προδιαγραφές για τα ήδη παρεχόμενα προϊόντα ή υπηρεσίες;
- Οι τεχνολογικές αλλαγές απειλούν ή ακυρώνουν την υφιστάμενη οικονομία της περιοχής;
- Υπάρχουν χρηματοδοτικά ή χρηματοοικονομικά προβλήματα;
- Αποτελεί κάποια από τις Αδυναμίες πραγματική απειλή για την οικονομία της περιοχής;

Ισχυρά σημεία	Αδυναμίες	Ευκαιρίες	Απειλές
<ul style="list-style-type: none"> -Εξαιρετικής σημασίας γεωγραφική θέση -Γειτνίαση με λιμάνι και αεροδρόμιο -Γειτνίαση με τη θάλασσα/υπό ανάπτυξη θαλάσσιο μέτωπο -Γειτνίαση με αρχαιολογικό χώρο κνωσού -Διατήρηση του ιστορικού χαρακτήρα σε μεγάλο τμήμα της Παλιάς Πόλης -Μεσογειακό κλίμα -Πλούσια ιστορικά στοιχεία (αρχαιολογικά ευρήματα, οχυρωματικά έργα, αξιόλογα κτίσματα, πολεοδομικός ιστός) -Δυναμισμός εμπορικών δραστηριοτήτων -Καλή δημογραφική εικόνα -Χαμηλό ποσοστό ανεργίας 	<ul style="list-style-type: none"> -Άναρχη δόμηση -Ευτελής οικιστική υφή -Έλλειψη ενιαίου χαρακτήρα γειτονιών -Κυκλοφοριακά προβλήματα/προβλήματα στάθμευσης -Σύγχυση των λειτουργιών/ ανάμειξη των χρήσεων -Καταπάτηση και καταστροφή των ιστορικών χώρων -Ελλιπής προστασία και συντήρηση των στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς -Έλλειψη χώρων πρασίνου -Περιβαλλοντικά προβλήματα -Νοοτροπία ατομικιστική και αντισυλλογική -Συρρίκνωση μεταποιητικού δικτύου επιχειρήσεων -Ανεπαρκής συγκοινωνιακή υποδομή -Ανεπαρκής εξυπηρέτηση από δημόσια συγκοινωνιακά μέσα -ελλιπείς τουριστικές παροχές 	<ul style="list-style-type: none"> -Ανάπλαση παραλιακού μετώπου -Προγράμματα αναβάθμισης της Παλιάς Πόλης (μελέτη προστασίας και ανάδειξης της Π.Π., ενέργειες της Ευρωπαϊκής πρωτοβουλίας URBAN II, πρόγραμμα Πράσινο Ηράκλειο) -Χρηματοδότηση έργων από ΕΣΠΑ 2007-2013 -μελέτη αναθεώρησης Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου Ηρακλείου 	<ul style="list-style-type: none"> -Αναποτελεσματικό νομοθετικό πλαίσιο -Διάχυτη ανάπτυξη του τομέα των υπηρεσιών -Εκτοπισμός κατοικίας από δραστηριότητες -εμπορίου/αναψυχής -Αλόγιστες επεμβάσεις στο παραλιακό μέτωπο: -οικονομική κρίση/κρίση τουρισμού

5. Σενάρια ανάπτυξης

Τα σενάρια ανάπτυξης σκιαγραφούν πιθανές «εικόνες» του μέλλοντος και εξερευνούν τα διαφορετικά αποτελέσματα που προκύπτουν από διαφορετικές πολιτικές ανάπτυξης. Μπορούν να οριστούν σαν «αρχέτυπες περιγραφές εναλλακτικών απεικονίσεων του μέλλοντος, που έχουν δημιουργηθεί από μοντέλα που αντικατοπτρίζουν διαφορετικές προοπτικές ανάπτυξης στο παρελθόν, παρόν και μέλλον»¹². Δεν αποτελούν ωστόσο στατικές απεικονίσεις του μέλλοντος αλλά δυναμικές «ταινίες» τέτοιων απεικονίσεων που επηρεάζονται από δυνάμεις όπως αποφάσεις και δράσεις που οδηγούν σε μελλοντικές καταστάσεις.

Παρακάτω επιχειρείται η σκιαγράφηση μιας μελλοντικής κατάστασης της Παλιάς Πόλης του Ηρακλείου αρχικά μέσω του σεναρίου των τάσεων, όπου εξετάζονται οι επιπτώσεις της συνέχισης της «ως έχει» ανάπτυξης και έπειτα μέσω του σεναρίου παρέμβασης με όρους αειφορίας, όπου εξετάζονται τα βασικά χαρακτηριστικά και οι κατευθύνσεις στις οποίες πρέπει να κινηθεί η αναπτυξιακή πολιτική ώστε η ανάπτυξη της περιοχής να μπορέσει να χαρακτηριστεί αειφόρος στους τομείς της οικονομίας, της κοινωνίας και του περιβάλλοντος όπως ορίστηκε στο κεφάλαιο 1.

5.1. Σενάριο των τάσεων

Σύμφωνα με τις τάσεις που προκύπτουν από την ανάλυση που προηγήθηκε, η περιοχή δεν θα μπορέσει να αξιοποιήσει αποτελεσματικά τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει και θα συνεχίσει να ανακυκλώνει τις αδυναμίες που υποβαθμίζουν το περιβάλλον της σε όλα τα επίπεδα.

Όσο αφορά τα πληθυσμιακά δεδομένα, η συνεχιζόμενη ραγδαία μείωση του μόνιμου πληθυσμού της Παλιάς Πόλης πρόκειται να συνεχιστεί, ίσως και με μεγαλύτερη ένταση. Η αύξηση των εργαζομένων και των επισκεπτών της Π.Π. καθώς και η συμφόρηση κεντρικών χρήσεων, υπηρεσιών και οχημάτων πρόκειται να συντελέσει σε μια περαιτέρω υποβάθμιση της ποιότητας ζωής αναγκάζοντας τον πληθυσμό της εντός των τειχών πόλης να αναζητήσει καλύτερες συνθήκες ζωής στα προάστια του Ηρακλείου και στην περιφέρεια του νομού. Κάτι τέτοιο ήδη συμβαίνει στην ηλικιακή ομάδα 55-64 και εγκυμονεί κινδύνους αλλοίωσης της υγιούς δημογραφικής εικόνας της περιοχής. Η σταδιακή συρρίκνωση της κατοικίας στην υπό εξέταση περιοχή και η με εντατικούς ρυθμούς αντικατάστασή της από «κεντρικές χρήσεις» πρόκειται να προκαλέσει ακόμη δυσμενέστερες συνθήκες για την συγκράτηση της κατοικίας, τροφοδοτώντας μια διαδικασία συνεχιζόμενης υποβάθμισης για τη ζωή στην Παλιά Πόλη.

Επίσης, η μη υλοποίηση μέτρων και μελετών αναφορικά με την κυκλοφοριακή συμφόρηση και τη στάθμευση, την περιβαλλοντική υποβάθμιση και την ύπαρξη οχλουσών χρήσεων και δραστηριοτήτων στο εσωτερικό και την περίμετρο των πολεοδομικών ενοτήτων της Παλιάς Πόλης τείνει να διογκώνει το πρόβλημα της κυκλοφορίας των πεζών, της ρύπανσης και της ανάμειξης των χρήσεων με αποτέλεσμα την περαιτέρω υποβάθμιση του αστικού

¹² <http://www.econews.gr/2005/01/05/scenarios-for-environment/>

περιβάλλοντος. Από την άλλη η πολιτική των σημειακών παρεμβάσεων για την «ανάπλαση» της Παλιάς Πόλης υπάρχει περίπτωση να οδηγήσει και πάλι στον εκτοπισμό της κατοικίας των οικονομικά ασθενέστερων (βλ. περίπτωση ανάπλασης δυτικού παραλιακού μετώπου στο Φιλιππάκης, 2010β).

Όσο αφορά την απασχόληση, η διόγκωση του τριτογενούς τομέα και ειδικότερα των κλάδων των υπηρεσιών, του εμπορίου και του τουρισμού, πρόκειται να υποβάλλει το δευτερογενή τομέα σε περαιτέρω συρρίκνωση δεδομένης και της απουσίας κινήτρων και ειδικών μέτρων στήριξης των μικρών επιχειρηματιών και των βιοτεχνών. Υπάρχει στην περίπτωση αυτή κίνδυνος εμφάνισης σημαντικού ποσοστού ανεργίας ειδικά στις δυτικές συνοικίες της Παλιάς Πόλης όπου ο βασικός κορμός της παραγωγικής βάσης έχει συγκροτηθεί γύρω από ένα διευρυμένο δίκτυο μεταποίησης με μικρά εργαστήρια οικογενειακής κλίμακας και μικρές εμπορικές επιχειρήσεις, δεδομένων των φαινομένων αποεπένδυσης και του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου του πληθυσμού στις εν λόγω συνοικίες και στην Π.Π. γενικότερα.

Τέλος η έλλειψη κινήτρων και μέτρων αποκατάστασης διατηρητέων και αξιόλογων κτιρίων καθώς και η ελλιπής προστασία και συντήρηση των μνημείων και περιβάλλοντος χώρους τους θα οδηγήσει στη σταδιακή εγκατάλειψη και ερείπωση αξιόλογων κτηρίων και οικιστικών συνόλων και στην απαξίωση και καταστροφή του μνημειακού πλούτου της πόλης. Έτσι, θα μείνει αναξιοποίητο ένα από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα της πόλης για την προσέλκυση υψηλής ποιότητας αστικού τουρισμού και θα χαθούν σημαντικά στοιχεία της πολιτιστικής της ταυτότητας.

5.2. Σενάριο παρέμβασης με όρους αειφορίας

Λαμβάνοντας υπόψη τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης έτσι όπως κωδικοποιήθηκαν στο κεφάλαιο 1, προτείνεται ένα σενάριο ανάπτυξης για την Παλιά Πόλη του Ηρακλείου που αντιμετωπίζει επί ίσοις όροις την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη και περιβαλλοντική προστασία της περιοχής.

Προτείνεται η συνδυασμένη ανάπτυξη όλων των παραγωγικών τομέων της οικονομίας. Δεδομένου του αστικού περιβάλλοντος της περιοχής μελέτης, ο πρωτογενής τομέας δεν έχει ιδιαίτερες προοπτικές ανάπτυξης. Η συνέργεια ωστόσο των τριών παραγωγικών τομέων θα μπορούσε να συντελέσει στην ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα στην περιφέρεια της πόλης και του νομού με ταυτόχρονη ανάπτυξη του δευτερογενούς και του τριτογενούς στο επιχειρηματικό κέντρο της πόλης. Υπονοείται μια σχέση συγκέντρωσης – τυποποίησης και εμπορίας των υψηλής ποιότητας προϊόντων του νομού (λάδι, κρασί, τυροκομικά, μέλι) με μια ταυτόχρονη προσπάθεια διεύρυνσης των δικτύων διανομής που ευνοεί η γεωγραφική θέση και η συγκοινωνιακή υποδομή της πόλης.

Όσο αφορά το δευτερογενή τομέα παραγωγής, απαραίτητη κρίνεται η αναζωογόνηση του δικτύου μεταποίησης στην Παλιά Πόλη με δημιουργία νέων μονάδων και εκσυγχρονισμό των ήδη υπαρχουσών. Με την τόνωση του δευτερογενούς τομέα πρόκειται να ανακοπεί η ανεξέλεγκτη εξάπλωση του τριτογενούς ενώ θα πρέπει να επιδιωχθεί μια ισόρροπη και

συμπληρωματική ανάπτυξη των δύο. Επίσης, ο χαρακτηρισμός της κρητικής διατροφής σαν «το πλέον αντιπροσωπευτικό και ποιοτικό παράδειγμα της ονομαζόμενης Μεσογειακής Διατροφής», θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για τη διαφήμιση των κρητικών προϊόντων εντός και εκτός χώρας και για την προσέλκυση τουρισμού στην πόλη.

Σημαντικό παράγοντα για τη μη υλοποίηση μελετών που έχουν εκπονηθεί και σοβαρή απειλή για τη μη υλοποίηση μελλοντικών μελετών αποτελεί το αναποτελεσματικό θεσμικό πλαίσιο της χώρας. Επίσης, η καθυστέρηση στη συγκρότηση ικανοποιητικών μηχανισμών παρέμβασης καθώς και ο μικρός αριθμός φορέων αστικής παρέμβασης και η δυσκολία συνεργασίας ανάμεσά τους επηρεάζουν αρνητικά το αποτέλεσμα. Προτείνεται η τροποποίηση του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου και η επανεξέταση του μηχανισμού και των φορέων παρέμβασης λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της περιοχής. Στην εφαρμογή ωστόσο των μελετών και στην εκπόνηση νέων, έμφαση θα πρέπει να δοθεί στους περιορισμούς δόμησης, στους μορφολογικούς περιορισμούς και στη ρυμοτομία της εντός των τειχών πόλης έτσι ώστε να μην υποβαθμιστεί περισσότερο το οικιστικό περιβάλλον και να μην καταστραφεί ο ενδιαφέροντας πολεοδομικός ιστός. Επίσης, έμφαση θα πρέπει να δοθεί στις χρήσεις γης (έτσι ώστε να περιοριστεί το πρόβλημα της ανάμειξης των χρήσεων), στην κυκλοφοριακή οργάνωση (προς αποφυγή της διαμπερούς κίνησης οχημάτων μέσα από την Παλιά Πόλη), στη διεύρυνση του δημόσιου χώρου και των χώρων πρασίνου, στην τόνωση της επιχειρηματικότητας και στην κοινωνική πολιτική για την προστασία των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού.

Τέλος έμφαση πρέπει να δοθεί στην προστασία του περιβάλλοντος με τη βελτίωση της ποιότητας του αέρα μειώνοντας την κυκλοφορία των αυτοκινήτων, με τη σωστότερη διαχείριση των απορριμμάτων, τη ρύπανση του εδάφους (από πρώην βιομηχανικές μονάδες) και υδάτων (κόλπος Δερματά) και την αξιοποίηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας τόσο σε επίπεδο πόλης όσο και σε επίπεδο κατοικιών. Επίσης, ιδιαίτερο μέλημα αποτελεί η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης αφού αποτελεί το σημαντικότερα πλεονέκτημά της για προσέλκυση αστικού τουρισμού. Η δημιουργία ενός δικτύου πολιτιστικών διαδρομών θα βοηθούσε στην ανάδειξη του μνημειακού πλούτου της πόλης και στην ένταξή του στη ζωή της.

6. Συμπεράσματα

Το εντός των τειχών τμήμα της πόλης διαφέρει από το απρόσωπο τοπίο των επεκτάσεων λόγω της ιστορικότητάς του. Μέσα σε αυτό το χώρο αναπτύχθηκε διαχρονικά το εμπορικό και διοικητικό κέντρο της πόλης και συνεχίζει να αναπτύσσεται καταλαμβάνοντας όλο και μεγαλύτερο μέρος της. Οι συνεχείς επεκτάσεις του πολεοδομικού συγκροτήματος και ο ραγδαία αυξανόμενος πληθυσμός του τείνουν να ισχυροποιούν αυτό το ρόλο της Παλιάς Πόλης. Από την αρχή του εικοστού αιώνα άρχισαν να εκπονούνται μελέτες για την ανασυγκρότηση της πόλης που υλοποιήθηκαν στο ελάχιστο. Έτσι η Π.Π. ακολούθησε μια πορεία υποβάθμισης που είχε σαν αποτέλεσμα τη σταδιακή μείωση του πληθυσμού της, τη μείωση της χρήσης της κατοικίας και της κυριαρχίας του εμπορίου, των υπηρεσιών και του τουρισμού.

Η συνέχιση της υφιστάμενης αναπτυξιακής πολιτικής πέρα από κάποιες θετικές επιπτώσεις όπως η δημιουργία χώρων πολιτισμού και οι σημειακές αναπλάσεις του δημόσιου χώρου, θα συντελέσει σε

- περεταίρω μείωση του πληθυσμού
- υποβάθμιση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος
- αλλοίωση της φυσιογνωμίας του τόπου
- τριτογενοποίηση της παραγωγής με έμφαση στους τομείς του εμπορίου, των υπηρεσιών και του τουρισμού

Το σενάριο παρέμβασης με όρους αειφορίας προτείνει

- συνδυασμένη και συμπληρωματική ανάπτυξη των τριών τομέων παραγωγής
- τροποποίηση του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου
- εφαρμογή εκπονημένων μελετών και εκπόνηση νέων με έμφαση στην προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και με κοινωνική ευαισθησία
- εκμετάλλευση των ισχυρών σημείων της περιοχής όπως η σημαντική πολιτιστική κληρονομιά και το παραγωγικό δυναμικό που διαθέτει

Βιβλιογραφία

- Αγγελίδης, Μ.**, (2004) *Οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Χωρική Ανάπτυξη. Μια μεγάλη πρόκληση για την Ευρώπη και την Ελλάδα*, ΕΜΠ, Αθήνα
- Μάρκου, Μ., Σαγιάς, Ι., Παναγιωτάτου, Ε.**, (1998) *Κατοικία και Βιοτεχνία. Η Συνύπαρξή τους στην Αθήνα*, Πυρφόρος, τ.1/1998, σσ. 14-16
- ΕΣΠΑ 2007 – 2013**, (2007) Υπουργείο οικονομίας και οικονομικών, Ιανουάριος 2007, Αθήνα (διαθέσιμο στο http://www.espa.gr/elibrary/Eggrafo_ESPA_el.pdf)
- Κοτζαμπόπουλος, Α.**, (2003) *Μελέτη χάραξης αναπτυξιακών κατευθύνσεων για τις υποβαθμισμένες περιοχές του δυτικού παραλιακού μετώπου Ηρακλείου Κρήτης 2001-2006*, Α' φάση, Δήμος Ηρακλείου, Ηράκλειο
- Πανταζής, Α. κ.ά.**, (1999α) *Πολεοδομική μελέτη ανάπλασης-Προστασία και ανάδειξη της Παλιάς Πόλης του Ηρακλείου*, α' φάση, Δήμος Ηρακλείου, Ηράκλειο
- Πανταζής, Α. κ.ά.**, (1999β) *Πολεοδομική μελέτη ανάπλασης-Προστασία και ανάδειξη της Παλιάς Πόλης του Ηρακλείου*, τ.2, Ιστορική εξέλιξη της πόλης. Αναλυτική έκθεση, Δήμος Ηρακλείου, Ηράκλειο
- Παπαγιάννης, Θ.**, (1994) *Αειφορία και Διαχείριση του Χώρου*, ΤΟΠΟΣ 8/94 σσ. 273-284
- ΠΕΠ Κρήτης 2000-2006**, *Τροποποιημένη πρόταση για τα μέτρα 4.4 και 4.5 του ΠΕΠ Κρήτης*, Δήμος Ηρακλείου, Ηράκλειο (διαθέσιμο στο www.novelttechservices.com/dimosap/content/attachments.el/ASTIKO_HRAKLEIOY.doc)
- Προβελέγγιος, Α. κ.ά.**, (1967) *Μελέτη Ρυθμιστικού Σχεδίου Ηρακλείου*, τεύχος Α, Υπουργείον Συντονισμού, Αθήναι
- Πρόγραμμα Καλλικράτης**, (2010) *Σύσταση-συγκρότηση, Περιφερειών και Αποκεντρωμένων Διοικήσεων για τη Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης*, Υπουργείο Εσωτερικών, Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, Απρίλιος 2010 (διαθέσιμο στο <http://www.ypes.gr/el/Regions/programma/>)
- Ρέντζος, Δ.**, (2007) *Τεχνική περιγραφή μελέτης κυκλοφορίας και προβλημάτων στα πλαίσια της μελέτης προστασίας και ανάδειξης της Παλιάς Πόλης του Ηρακλείου και πιλοτική εφαρμογή*, (διαθέσιμο στο http://www.heraklion.gr/files/197/4206/brief_tech_descrptn_pilotiko.pdf)
- Ρόκος, Δ.**, (2004) *Η Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη για ένα Ειρηνικό και Καλύτερο Κόσμο*, 6^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Περιβάλλοντος «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη και Περιβάλλον», Ένωση Ελλήνων Φυσικών, 9-12 Δεκεμβρίου 2004, Θεσσαλονίκη
- Ρόκος, Δ.**, (2005) *Πολιτικές ανάπτυξης και περιβάλλοντος. Από τις θεωρίες στην πράξη*, 5η Διεθνής Έκθεση και Συνέδριο για την Τεχνολογία Περιβάλλοντος, HELECO '05, Στρογγυλό Τραπέζι "Περιβάλλον και Ανάπτυξη. Διαλεκτικές Σχέσεις και Αλληλεπιδράσεις", Αθήνα 3-5 Φεβρουαρίου 2005

Τζομπανάκη, Χ., (2000) *Το Ηράκλειο εντός των τειχών*, εκδόσεις ΤΕΕ/ΤΑΚ, Ηράκλειο

Φιλιππάκης, Κ., (2010α) *Κριτική παρουσίαση της πολιτικής της Ε.Ε. για την αιχμόρο ανάπτυξη των πόλεων – αναφορά στο πρόγραμμα URBAN II Περάματος*, Τομέας Πολεοδομίας Χωροταξίας, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, ΕΜΠ, αδημοσίευτη μεταπτυχιακή σπουδαστική εργασία

Φιλιππάκης, Κ., (2010β) *Μεταλλαγές του χώρου στο δυτικό παραλιακό μέτωπο του Ηρακλείου Κρήτης. Η γειτονιά της Αγ. Τριάδας*, Τομέας Πολεοδομίας Χωροταξίας, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, ΕΜΠ, αδημοσίευτη μεταπτυχιακή σπουδαστική εργασία

Χουρδάκης, Α. κ.ά., (1985) *Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο. Ηρακλείου-Ν. Αλικαρνασού-Γάζι, Γ' φάση*, Ηράκλειο

Ιστοσελίδες

www.econews.gr

www.heraklion.gr

www.nah.gr

www.oanak.gr

www.statistics.gr

www.el.wikipedia.org

www.ypes.gr